TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK /134

793

Fitrat *Xbul Füyz khan* Mäskäw, SSSR Khalqlarining Märkäz Näshriyati 1924
92 p 5,000 copies Arabic alphabet 793

بۇتۇن دۇنيا يوقسۇللارى، برلەشڭزا

فيترەت.

ئەبۇل فەيزخان

بۇخارا ئۇلكەسينىڭ تاريخيدان

بيش پەردەلك فاجيعە.

س. س. س. ر. خەلقلەرينىڭ مەركەز نەشرياتى.
مەسكەو — 1924 يل.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

بۆتۆن دۆنیا یوقسۆللاری، برلەشگز!

Imprinted In
for Exhibition

فیترات.

ئەبول فەیزخان

بوخارا ئۆلکەسینڭ تاریخیدان

بیش پەردەلك فاجیعە،

س.س.س. ر. خەلقلەرینڭ مەركەز نەشرییاتی.

مەسكەو - 1924 یل.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134.

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ С. С. С. Р.

МОСКВА, Никольская, 10.

Узбекская секция.

Фитрат. „Абуль-Фаиз Хан“ (историч. драма в 5-ти действиях).

كمسه‌له‌ر:

ئه‌بۇل فه‌يزخان. بۇخاراداغى ئۇزبه‌ك خانلارينىڭ سۆگفيسى. قرق - ئياليك ياشلارندا.

ئۇلفه‌ت. خاننىڭ خوجا سارايى (خه‌ره‌م باشاغى) ٤٠ - ٥٠ ياشلارندا.

ده‌ۋله‌ت. توقسابا. خاننىڭ ياقن خزمه‌تچيله‌رنده‌ن.

قازى نيزام. بۇخارانىڭ قازى كه‌لانى، ٥٠-٦٠ ياشلارندا.

حه‌كم بى. خاننىڭ ئيناغى سۆگرا آتالغى، ٥٠ - ٦٠ ياشلارندا.

ره‌حم قورچى. سوگرا توقسابا، سوگرا آتالق. حه‌كم بى‌نىڭ ئوغلى، ٣٠-٤٠ ياشلارندا.

مير ۋافا. «توحفه‌يى‌خانى» ديگه‌ن ره‌حم‌خان ته‌ئريخى‌نى يازغان كشى. حه‌كم بى‌نىڭ آدامى، ئياليك - آلتمش ياشلارندا.

دانيال بى. حه‌كم بى‌نىڭ ئوكه‌سى، ٤٠-٥٠ ياشلارندا.

ئيبراهم ئيناق. سوگرا آتالق، ٦٠ - ٧٠ ياشلارندا.

تاغايقۇل بيك. مانغت بيكله‌رنده‌ن.

خوجا كه‌لان. مه‌شهور خوجالاردان.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

Главлит № 12513. Москва Тираж 5000 экз.
Типография „Красный Восток" Никольская 10.

آخون. بۇخارانىڭ كەتتە مۇللاسى.
نادرشاه. مەشھۇر ئيران شاھى.
ريزا قۇلى خان. نادرشاەنىڭ ئوغلى.
ميرزا مەھدى. شاەنىڭ باش كاتيبى.

عەلى قۇلى خان	}	. . ئيراننىڭ قوشۇن باشلقلارى.
حۇسەين خان		
ئەحمەد خان.		

عەبدۇمۇمن خان. ئەبول فەيزخاننىڭ ئوغلى ١٥ ياشار.

يولداش	}	. . قالاندار كىيىملىك تاجىلەر، حەكم بى نىڭ
ئيركەش		آداملارى.

قاراۋۇللار، خزمەتچيلەر، جەللادلار، چالغوچيلار.

ئيسكەرمە: بۇندەگى ۋاقيعالاردا برنچى پەردە بلەن ئيكنچى پەردە آراسىدا بيتى يل، ئيكنچى، ئۈچنچى پەردەلەر بلەن تورتنچى، بيشنچى پەردەلەر آراسىدا بر يل زامان ئوتكەندر. شۇنىڭ ئۈچۈن كىسەلەرنىڭ ياشلارينى يازغاندا قرق - ئيلليك. آلتمش - ييتمش ديب ئون ياللاق آچقاق قالدرلدى.
ف.

برنچى پەردە.

(كيچە. بۇخارا ئەركندە ئەبول فەيز خاننىڭ ئۆيى. شاھانا توشەلب، بيزەنگەن. ئورتادا آسلغان مۇحتەشەم «چل چراغ» نىڭ بۇتۇن شەملەرى يانب تۇرادر. ئۆينىڭ ئورتاسيدا، كچكنە كۇرسيچەنىڭ ئوستنداغى شەمدانچادا يانب تۇرغان شەمنىڭ آيدينلغى آستندا ئۇلفەت خوجاساراى، ميرۋافا ھەم قازى نيزام تاختا ئوينەب تۇرالار. ناشتاريدا چالنب تۇرغان چالغۇلار بر آزدان كين سيكنالەشەر، سوگرا بتەر).

قازى نيزام- كشت (بر دانا سۇرەر).
مير ۋافا- نى... آتيمز كيتدى كۇ!
ئۇلفەت. پادشاھى عالەم ئيسەن بولسالار. يەنە آت تاپلار.
قازى نيزام- تەڭرى خاقانيمزغا ئيسەنلك بيرگەى.
ئۇلفەت- آمين (بر دانە سۇرەر).
مير ۋافا- شۇ كيچە تۇشمدە خاقانيمزنى كوردم، بوز بر آتغا منگەن. قوللارندا قيلچ، براقلارغا قاراب تۇرغانلار ئيدى.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

قازی نیزام ـ خۇدا خالاسا، براق بیرلەرگەچەبارب، کوب ئولکەلەرنی آلارلار.

ئۇلفەت ـ نەفەس مۇبارەك، آمین.

میر ۋافا ـ کشت! (بر دانە سۇرەر).

قازی نیزام ـ مەنە. ئیمدی ئش قیینلاشدی! (هەمەلەری تاختاغا تکلەلەر. ئەبول فەیزخان ئچکەری ئویلەردەن جۇدە آغر باسب چقار، ئوتۇرغانلارغا قاراب یۇرار. هەمەلەری تۇرۇب، قول قاۋۇشتۇرالار).

ئەبۇل فەیزخان ـ قانی، کم کۇچلی؟!

ئۇلفەت ـ خاقانیمزنك ئیکەلە قۇللاری هەم یاخشی ئوینایلار.

خان ـ سین قایسی تاماندا؟!

ئۇلفەت ـ مین خاقانیمرنی آلقاب، تاماشا قیلب تۇرامەن، هیچ بر یاققا قوشۇلغانم یوق. (خان قایتب کەتکە چقار. یانباشلاب، بر قولینی باشیغا ترکەب، ئوزانار. کۇچلی بر قایغو آستندا ئیزیلب تۇرغانی کورۇنەدر).

میرۋافا ـ کشت! (بردانە سۇرەر. ئویۇنچیلار، سیکرلەب، تاختاغا قارایلار).

خان ـ کم ئۇتدی؟!

ئۇلفەت ـ میر ۋافا قۇلکز ئۇتدیلەر. (خان باشینی

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK1134

قیمرلاتۇر. ئویۇنچیلار، تاختا باشندان تۇرۇب، ئۇینك ئیکی یاقاسینداغی کۇرپەلەرگە ئوتۇرارلار. خزمەتچی کیرب، تاختانی هەمدە کۇرسیچە بلەن شەمدانی آلب چیقار).

خان ـ (قازی نیزامغا) فەرهاد آتالقنی کوردکزمی؟

قازی نیزام ـ حەزرەتمنك بۇیرۇقلاری بلەن بارب کورگەن ئیدم.

خان ـ نیمە قیلدکز؟

قازی نیزام ـ آتالق قۇلکز بلەن ئوزۇن سۆیلەشدم، حەزرەتم بۇیۇرسالار، هەمەسینی عەرز قیلاین.

خان ـ ئەیتکز.

قازی نیزام ـ باردم، کورۇشدم، سویلەدم: سز خاقانیمزنك ئیك ئشانچلی قۇللاری بولاسز. خاقانیمزنك مۇبارەك میزاجلاریغا یاقمایتۇرغان ئشلەر قیلار ئیکەنسز. ئیران قوشۇنی قارشیدان قایتقاندان سۇكرا، سزنك یۇرۇش، تۇرۇشكز باشقاچا بولغان ئیکەن دیدم.

خان ـ ئیران قوشۇنینی قارشیدان قایتارغان یالغۇز سین ئیمەس سەن دیمەدکزمی؟!

قازی نیزام ـ ئونی هەم ئەیتدم. نادرشاه تامانیدان یۇبارلغان قوشۇننك قارشیدان قایتشی ئۇچۇن سزگنە ئیمەس، حاکم بی ئیناق هەم کوب ترشدیلەر ـ دیدم.

خان- ئیمه دیدی؟!

قازی‌نیزام- آتالق ئۆلگز بو سوزمگه کۆلۆب‌گنه قارادیلار. ئیران قوشۆنی ئیکی - ئۆچ بیك‌نك گنه ئرشماغی بلەن یورتیمزدان چقمادی - دیدیلر.

میرۋافا- خاقاندز جۆدە یاخشی بلەدرلرکم: نادرشاه قوشۆنی‌نك تۆپراغیمزدان چیکلشیگە حەکم بی ئیناق قۆللاری کرب ئرشدیلر. آتالق شۆنی کورمەك ئستەمەیلر چاغی!

قازی نیزام- آتالق دیبلەرکم: ئیران قوشۆنینی تۆپراغیمزدان بز چیقارەدق، ئۆزی چقدی.

خان- ئیمه... ئۆزیمی چقدی؟!

قازی‌نیزام- آتالق ئۆلگز شۆندەی دیبلەر. ئیران‌نك - دیبلەر - یاکی توپ، ملتقلار بلەن یاراقلانغان قوشۆنی بزنك قوشۆنیمزنی بۆزا آلغان بولسا هەم، اوزبەكنك باتۆرلغی‌نی بلگەنی ئۆچۆن، هورکوب تۆرا ئیدی. بزگە یاردام ئۆچۆن خیۋا قوشۆنی‌نك هەم بۆخاراغاچا کیلگەنینی ئیشتکەچ، بۆتۆن قورقدی، ئۆستالق بلەن ئۆرۆشنی یاتقۆزدی‌دا، قایتب کیتدی. بۆ ئشدە، مینمدە، حەکم بی ئیناق‌نك‌دا آبریچا خزمەتیمز؛ خیۋا قوشۆنی بۆخاراغا کیلگەنچە ئۆرۆشنی ئۆزاتب تۆرماق

بولدی. مین، ئیران قوشۆنینی قیناردم دیب کەتتەلك قیلماغانم کەبی، خانیمزدان یاشرۆن‌غنا نادرشاەغا ئیلچیلر یۆبارب، خابارلاشب‌دا تۆرمادم.

خان- کم نادرغا ئیلچی یۆبەرگەن ئیکەن؟!

قازی‌نیزام- آتالق قۆلگزنك سوزلریگە کورە، حەکم بی ئیناق شۆندەی قیلغان بولسالار کیرەك.

خان - ئۆل مینگە دوست بولسا، نیگە بۆکۆنگەچە قزینی یۆبرمەیدر؟!

قازی نیزام - ئۆنی هەم سۆرادم.

خان - نیمە، دیدگز؟!

قازی نیزام - مالیمزنی، جانیمزنی «حاقانی عالەم»نك مۆبارەك آیاقلارندا قۆربان قیلماق هەمەمزگە لازمدر. شۆنی قیلماغاندا، سولتانیمزنك چن قۆللاری بولا آلمایمز. سز شۆنچە کۆندەن بیری برتەگنە قزگزنی تارتۆق قیلمای تۆراسز - دیدم. آتالق، بۆ سوزنی ئیشتکەچ، یامان قزدیلار. خانغا یاخشی کورۆنمەك ئۆچۆن قز قۆربان قیلغۆچیلار کوب، شۆنلەرنك قزلارینی آلدرا بیرگز! دیدیلر.

خان - ئۆزی یۆبرمەیدر. یۆبرگەنلرگە سوز هەم آتادر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ئۇلفەت ـ زاماننىڭ بىر قىبلىغى آرتۇق!

قازى نىيزام ـ بىز خان حەزرەتلەرىگە ئوزىمىزنى قوربان قىلدىق، ئىمدى ناموسىمىزنى ھەم ئىستەمەسۇنلەر ـ دىدىلەر. مىن ئەيتدىم كى .....

خان ـ (سوزىنى كىسىب) بەس...! بىگەنى ئۇزلەر كور ئىتسۇن ئۇنى... كەمنى تۇپراقدان كوتەرىب، كۆرسىگە چىقارساق، تىزگىنە باشىمىزغا چقماقچى بولادىر.

ئۇلفەت ـ خاقان عالەم! ئۇنلەرنى بەنە تۇپراقغا قايتارماق سىزنىڭ قولىڭزدادىر.

خان ـ ياخشى كىم، بۇنلەرنىڭ ئولۇمى قولىمىزدادىر. يوقسا آز زاماندا بىزنى ئىشەك قىلىب منمەك ئىستەيلەر!!

ئۇلفەت ـ خاقانىمىزغا مەعلومدىركم: پادشاھلىق؛ قان بىلەن سوغارىلغان بىر ياغاچدىر. قان آقىب تۇرماغان يىردە بۇ ياغاچنىڭ قورۇب قالىشى آنىقدىر.

خان ـ (ئۇلفەتگە) تۇر جايىڭدان. تىز كىت. بىش داقىقادان كىيىن فەرھاد آتالىقنىڭ باشىنى كىلتۇرسەن. قانداى ئىستەسەڭ، شۇنداى ئىشلە! (ئۇلفەت قوللۇقلاب چىقار) مىن ئىنچفىنا تۇراين دىيب ئەكەمنى ئولدۇردم. ئىمدى، بىر ـ ئىكى بوزۇقباش چىقىب، مىنىم تىنچلىغىمنى بوزماق ئىستەيلەر! قويامەن سىزنى!

قازى نىيزام ـ خاقانى عالەم! آتالىق، ئىيسكى بىر قولىڭزدىر. كىچىگىنەگىنە بىر ئىيركەلىك قىلغانى ئۇچۇن ئۇنى ئولدۇرمەك ئوچۇك بولار ئىيكەن؟

خان ـ (قازىنىڭ سوزىنى ئىشتمەگەن، دىيك بىر آز ئويلاغاندان سوڭ) فەرھاد آتالىقنى ئىيسكى بىر قولۇممى دىدىڭز؟!

قازى نىيزام ـ حەزرەتىم كەرامات قىلدىلار.

خان ـ فەرھاد آتالىق «خىتاى قىپچاق» نىڭ باشلىغىدىر، بىلمەيسىزمى؟!

قازى نىيزام ـ حەزرەتىم ياخشى بىلەدىرلەر.

خان ـ ئىل باشلىغى بولغان بىگلەرىم مىنگە قول بولمايلار، ئۇنلەر، ئوز ئىللەرىگە تايانىب، ئۇتاش مىنگە يامانلىق قىلماقچى بولالار.

قازى نىيزام ـ تەۋبە قىلدىم!.

خان ـ بۇخارادا ئىل باشلىقلارى بولماغاندا!، مىن تىنچغىنا خانلىق سۇرە آلار ئىدىم. مىنىم بۇتۇن قايغۇلارىم شۇنلەردەندىر. آتام ساتىب آلغان قوللار مەنە ئۇلفەت بىلەن دەۋلەت. كورگىزچى، مىن چىزغان چىزىقدان چىقادىرلارمى؟

قازى نىيزام ـ ئەلبەتتە چقمايلار.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/1134

خان – ئيمدى كمنى آتالق قيلشمز كيرەك سز،
شونى ئەيتنگز، باشقا گەپلەرنى قويا بيرگز!

قازى نيزام – تەگرى خاقانيمزغا ئيسەنلك بيرگەي.
ئوزلەرى ياخشى بلەدرلەر.

مير ۋافا – حەزرەتم ئەلبەتتە ياخشيراق بلەدرلەر.
مانغتلاردان حەكم بى ئيناق، قالماقلاردان جيبەنقول بى،
كينەگەسلەردەن ئيبراهيم بى قوللارى بار.

خان – جيبەنقول بولمايدر. حەكم بى بلەن ئبراهم
كينەگەسدەن برتەسينى قويارمز.

مير ۋافا – توختا داموللا! مينم يانمدا! هەر كون
ماختاب تورغانك حەكم بى ئيناق. نادرشاه بلەن نيچون
خابارلاشادر؟!

مير ۋافا – بو-وز توغرى بولماسا كيرەك.

خان – بايا. قازىنك فەرهاد آتالقان كيلتورگەن
خابارلارينى ئيشتمەدگمى؟!

مير ۋافا – فەرهاد آتالق ئوزينك ئولومينى بلگەن
بولسا كيرەك. قوتولماق ئوچون شونداى سويلەگەندر.

خان – مەن باشقا جايلاردان هەم ئيشتدم، توغرى
سويلە!.

مير ۋافا – حەزرەتم ئيسەن بولسونلار. ئيناق

قولگز بونداى ئشنى ئويلاماغان بولسالار كيرەك.
مينم هيچ خابارم يوق. شونى جوده ياخشى بلەمەن كم:
ئيناق قولگز خاقانيمزنك موبارەك خزمەتلەرينى هەر
نەرسەدەن آرتوق كورمەدرلەر.

خان – (تاشقاريغا قاراب) توقسابانى چاقر، كيلسون.
(ددولەت توقسابا كيلەر) يا تشدا كملەر بار؟!

دەۋلەت – ئيبراهيم بى بلەن رەحم قورچى بار.

خان – ئيكەۋينى هەم آلب كيل. سوگرا بزگە بەزم
قيلب بير!. (دەولەت توقسابا چيقار) مەنە شول دەۋلەت
بلەن ئولفەت كەى، ئونتە آدامم بولسا ئيدى،. بوتون
بوخارانى تنچغنا سافلار ئيدم. ئشنك بوللارينى بلەلەر.
تيرەن توشونەلەر. يامانلق، ياغيلق نى ئيسە سرە
ئويلامايلار.

قازى نيزام – حەزرەتم مەرحەمەت قيلسالار، هەمە
قوللارى هەم شونداى ئشلەيلەر. (ددولەت توقسابا چاغر
بلەن پييالالارنى كرگوزدر. كيتندن ئوچ تنبورچى، برروبابچى،
ئيكى نەيچى، بر ددنچى، بردە ئويونچى قز كردرلەر. هەمەلەرى
ئوتورغاچ، بەزم باشلانادر. ددۋلەت ئوچ پييالادان چاغر تارقاتادر.
بەزم بتكەچ، ئويونچى، چالغوچيلار قولل‌وقلاب چيقارلار.
ئولفەت پييالالارنى چيقارار).

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/1134

خان ـ (جۇدە تیرەن بر تۇشۇنچەدەن آییلب) رەحم قورچی، آتاڭز قالای؟!

رەحم قورچی ـ حەزرەتم نی دۇعا قیلب تۇرادرلار.

خان ـ یاقندا ئیراندان سزگە قوناقلار کیلگەنمی؟!

رەحم قورچی ـ حەزرەتم کەرامات قیلدیلار. (میرۋافا تیلبەلەنەدر).

خان ـ کم ئیکەن ئونلر؟!

رەحم قورچی ـ قارشی تۇرۇشندا ئیران قوشۇ-نندان بر-ئیکی کشی بزنڭ تامانغا توتولغان ئیدیلر. ئیناق آتام ئونلەرنی آزاد قیلغان ئیدیلەر. شونلەر ساۋدا ئوچۇن بوخاراغا کیلگەن ئیکەنلر. یاخشیلق نی ئونوتماغانلارینی کورسەتکەلی آتامنی کیلب کوردیلر.

خان ـ توزۇك... یاخشیلق ئەلبەتتە ئونوتلمایدر. (بر آز توختاب) بز فەرهاد آتالقغا شونچە یاخشیلق قیلدق. بر تەسینی هەم بلمەدی. یەنە بزگە خیبانەت قیلا باشلادی. ئیك سوك ئوز باشینی ییدی. (رەحم قورچی بلەن ئیبراهیم بی شاشقین تکلابلار) فەرهاد آتالقنی ئورۇ-ندان توشوردك. ئوز جەزاسینی یاقندا کورەر. ئونڭ ئورنندا، ئیبراهیم بی، سینی آتالق قیلدق. رەحم قورچی، سینگە هەم توقسابالق بیردك. ئیناق آتاڭ هەم یاقندا

کەتتە میهرۋبانچیلق کورەرلر. (ئیکەلسی تۇرۇب، قۇللۇق قیلارلار).

ئیبراهیم بی ـ حەزرەتمگە عەرزم بار.

خان ـ ئەیت!

ئیبراهیم بی ـ آتالق ئورنی جۇدە کەتتە ئورۇن. مین ئونی باجارا آلمایمەن.

خان ـ نیگە باجارا آلمایسەن، ئونڭ نیمەسی بار؟!

ئیبراهیم بی ـ فەرهاد آتالق کەبی، ئوتکۇر بر آدامنڭ باجارا آلماغانی بر ئیشنی مین قاندای باجارارمەن؟!

خان ـ نیمەسی بار، نیمەنی باجارا آلمایسەن؟!

ئیبراهیم بی ـ خاقانیمزنی رازی قیلماق جۇدە قیین بر ئیش بولوب قالغان.

خان ـ نیمە دیگەنڭ بو؟!

ئیبراهیم بی ـ شول تۇلفەت بلەن دەۋلەتنی رازی قیلماسام، سز قۇۋانمایسز. بوئیکی سینی رازی قیلماق-دا مۆمکین ئیمەسدر.

خان ـ دیۋانا بولدڭمی؟!

ئیبراهیم بی ـ دیۋانا ئیمەس. توغری. مەن توغریلق-نڭ دیۋانالقدان یامانراق نەتیجەلەر بیرگەنینی بلەمەن، یەنە توغربلقدان آیرلا آلمایمەن. خاقانم! شول ئیکی آدام

بولماغاندا، سز فەرھاد آتالق نی يوق قيلماق فكريگە تۈشمەس ئيدگز . . .

خان ـ (قزغن) سوزنى ئۈزانما. قابول ئيت!

(قازى نيزام بلەن رەحم قورچى كوزلەزى بلەن ئونى قابول ئيتدررگە ترشەرلەر).

ئيبراھيم بى ـ بۇبرغىگزنى قايتارماق قولمدان كيلمەيدر، قابول ئيتەمەن. براق بر كۈن مينم ھەم ئۆلۈمگە حۆكم چيقارارسز خاقانم!.

خان ـ قابول ئيتدگمى؟!

ئيبراھيم بى ـ قابول ئيتدم.

خان ـ ئيمدى چيقب، ساقلاۋدا ياتگز. ئيرتە بلەن يارلقلارگز چيقار. (ئيكەلەسى ھەم دۇعا قيلب، چيقب كيتەرلەر. بۇنلەر چققاچ، ئۆلفەت خوجا سارای؛ قزل ئورتۇك بلەن ئۆرتۈلگەن بر تاباقنى كوتەرب كيلەر، خاننڭ آلديغا قويار. ئۆزى ئيكى آتم كيينگە يارب، قول قاۋۇشتۇروب تۇرار) آچ ئۈستىنى! (ئۆلفەت ئۆرتۈكنى آلار، تاباقدا فەرھاد آتالقنڭ قانغا بويالغان آق ساقاللى باشى كورۇنەر).

خان ـ (ياۋايى كۈلۈش بلەن) ھا... ھا... ھا... ئيك سۆك، ئۆلۈم... ئۆلۈم جەنجەليمزنى بتردى. بۇتۇن جەنجەللەرنى ئۆلۈم بترەدر!

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ئۆلفەت ـ خاقانى عالم ئيسەن بولغايلار.

خان ـ بونى چيقارب «چل دۇختەران» قۇدۇغيغا تاشلات. (ئۆلفەت تاباقنى آلب چيقار) بيگەنلەرى ئۆزنى ئويلاماغانلارنڭ جەزالارى شولدر. (قازى نيزام بلەن مير ۋاقاغا) سزگە جاواب ئيمدى.

قازى نيزام ـ تەگرى حەزرەتمگە ئيسەنلك بيرگەی. (ئيكەۋى ھەم دۇعا قيلب، تۇرۇب كيتەلەر).

خان ـ (يالغۇز) شول تيركلكدەندە بيزدردىلەر مينى. (تۇرۇب يۈرادر) بر دۇشمەنمنڭ قانى قۇرۇماين، يەنە برتەسى چيقب قالادر. بوئيبراھيم آخماق ھەم مينى تنچ قويمايتۇرغان ديك كورۇنەدر. قاچانغاچا ئولدۇرەمەن بۇنلەرنى! آرتۇق ھيچ كمنڭ مينگە ئشانچى قالمادى... بۇنلەرنڭ ئۆزى بولغا كيلب، مينگە دۇشمەنلك قيلماقنى تاشلاسا، نيمە بولۇر! يوق... يوق. بۇنلەرنڭ ئۆزى بولغا كيلمەيدر. ئولدۇرەمەن، ئولدۇرەمەن. دۇنيادا برتە دۇشمەنم قالماغانچا، قان توكەمەن. ئۆلفەتنڭ سوزى تونمرى: پادشاھلق. قان بلەن سوغارلا تورغان برياغاچدر (ئۆلفەتنڭ كرگەنينى كورۇب، جايىغا ئوتۇرار). كيل ئۆلفەت ئوتۇر. قانداى قيلب ئولدۇردڭ؟!

ئۇلفەت ـ (ئوتۇرار) خاقانىمزنڭ ئشلەرى بار، دىب كىلتۇردم. بر ئۇيگە كرگۇزدم. ئوندە ياشرۇنۇب تۇرغان ئىكى كشى بردەن چىقىب ياپشديلار. بر آز تالاشغاندان سۇڭ يىقتب، باشىنى كيسديلەر.

خان ـ هيچ كم آڭلاماديمى؟

ئۇلفەت ـ كمسە آڭلاغان ئيمەس.

خان ـ ئيبراهيم كينەگەسىنى آتالق قيلماقچى بولۇب، ئوزيگە سويلەدك. ئونڭ هەم ئوسى باشقاچا كۆ!

ئۇلفەت ـ نيمە ديدى؟

خان ـ كوب آخماقلقلار قيلدى. سىنڭ ئوچۇن هەم ماعنـاسز سوزلەر سويلەدى. حەكـم ئيناق نڭ ئوزينى آتالق قيلساق بولمايدرمى؟

ئۇلفەت ـ خاقان عالەم! حەكم ئيناقنڭ نادرشاه بلەن خابارلاشب تۇرغانى آنق. شۇ تابدا ئونى ئش باشيغا قويۇب بولمايدر. شۇنڭ ئوزى بولا بيرسۇن. توغريلق بلەن ئشلەسە، ئۇرادر، يوقسا، فەرهاد آتالقنڭ ئزندەن بارا قالادر ديە!

خان ـ ئۇلفەت، مىن بۇ ئشلەردەن بيزدم. بۇ آداملارنڭ برتەسى هەم مىنـگە توغرى قارامايدر. فەرهاد آتالق يامانلق قيلدى. حەكم ئيناقنڭ قيلغان

ئشلەرىنى كورۇبتورۇبسەن. ئيبراهيمنى آدام دىب ئويلاسام، بۇ هەم بۇزۇقا ئوخشايدر. قان توكمەكدەن‌دە بيزدم. ئەكەمنى ئولدۇردم، كوب دوستلەرمنى ئولدۇردم. مىنى برآنا كەبى آسراغان، فەرهاد آتالقنڭ باشىنى آياقلار آستندا كوردم (كوزلەرينى توتوب) ئوف ... كوزلەرم قانغا تولدى. كيچەلەر ئوخلاى آلمايمەن. كوزلەرمنى يۇمغاچ، بۇتۇن ئواگەنلەر، ئولدۇرگەنلەرم مىنى ئەيلەنتورۇب آلالار؛ سىرەلەنب، يانمدان ئوتەلەر. مىنى قورقزتالار، مىنگە كۇلەلەر!.....

ئۇلفەت ـ خاقانم، بۇنلەرنى ئويلاماڭز. ئولۇكلەرنى ئيسڭزدەن چيقارڭز. ياتاقغا كرگەچ، قۇرآندان بر آيەت ئوقۇب ياتڭز. بۇنلەر هەممەسى ئوتكوسيدر. ياقندا دۇشمەنلەرڭزنڭ هەممەسينى بترەرمز. حازر ئيمدى باشقا ئشلەريمزنى كورەيلك.

خان ـ يەنە نيمە ئش؟

ئۇلفەت ـ فەرهاد آتالقنڭ قزينى كيلتورەيلكمى؟

خان ـ ئيـرتە بلەن كشى يۇبارۇرسەن. مىن ئيمدى چارچادم، بر آز ئوخلاين. سىن هەم كيـت، ئشلەرڭنى كور. برتەسينى يۇبار، چاپانمنى آلسۇن. تەنبۇرچيلارغا ئەيت، ئيكى تەنبۇرنى كەمانچە قيلب، بر «حۇسەينى» چالسۇنلار.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ئۆلفەت ـ خۇب بولۇبتۇر. (ئۆلفەت چىقار. خان سەللە، چاپانىنى چىقارا باشلار. خزمەتچى كيلب، خاننىڭ سەللە، چاپانىنى آلب، برچىتگە قويار. خاننىڭ كيچە كۆلاھىنى بيرب، شەملەرنى ئوچۇرۇب چىقار. خان، كۆلاھنى كىيب، ياتاقدا ئۆزانب ياتار. تاشقارىدا ئبكى كەمانچەنىڭ «حوسەينى» چالغانى ئىشتلەر. چالغى سيكنلەب بتگەندە خان ئۇخلاغان بولۇر. برآز سۆڭرا خاننىڭ ئولدۇرلگەن ئەكسىنىڭ خايالى قانلى كەفن بلەن كورۇنەدر).

خان ـ (ئۇشندە) ئەكەم... نىچون كىلدى...
(بۇغدۇرلغانى، آرقان بويىندا تاتلغانى حالدا، چرەيلك بر خاتۇننىڭ خايالى كيلەر). يوقال... كيت (خاتۇن خايالى خاننى بۇغار ديك، ئۇنگە قاراب يۆرار. خان تالۋاسافيلار) كيت.. كيت... (بر يگت خايالى، فەرھاد آتالقۇنىڭ باشىنى آلب كيلەر. خانغا ياقنلاشار) يوقال.. كيلمە.. (خايال چيكيلەر. ئۇندەن سۆڭ ئۇچەئاە خايال برگەلەشب خانغا هۇجۇم قيلارلار. خان كۆچلى تالۋاسا بلەن قچقرار) ۋاي... ئورما! (ئوز تاۋۇشندان ئويغانب، ئرغب تۇرار. تاۋۇشنى ئىشتكەن، دەۋلەت توقسابا بر شەمدانچەنى كوتەرب، يۆگۇروب كرەر).

دەۋلەت ـ حەزرەتم قورقدبلارمى؟!

خان ـ (تترەب تۇرغانى حالدا) بر آز قورقدم چاغى! شەمنى قويۇب كيت. سو تايبارلات، تاران قيلامەن. (دەۋلەت تاقسابا، شەمنى قويۇب كيتەر. خان، ياتاقدان تۇشۇب، چاپانىنى كييەر هەم سويلەر) بۇنلەر ئو دۇنيادا هەم مىنگە قارشۇ برلەشكەنگە ئوخشايلار. مىنى تنچ قويمايلار چاغى! (شەمنى آلب، باشقا ئۆيلەرگە بارا تۇرغان ئيشكدەن چيقب كيتەر).

پەردە توشەر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ئیکىنچی پەردە.

آیەنالی بر کیچەدە حەکم بی نىڭ هاۋلیسی. تیرەزەسز ئیشکالەری تاشقاریغا آچلغان بر ئۆینىڭ آلدندا ئۇزۇن بر سۇفە. سۇفە بۇيىنچا ئۇزۇن بر قالن يايلغان، كوركەملك كورپەلەر توشەلگەن. توردا پەكەنە، قورلی بر «كەت» ئۇستندە یاتاق تاییارلانغان. ئورتادا‌غی بۇیۇك شەمداندا شەم یانادر، دیوارغا بر قالقان، بر قیاچ، بردە «جەزایر» ملتق آسلغان. حەکم بی یالغوز، یۇرۇب سویلەیدر).

حەکم بی ـ (تام ئوستیدەن کورولگەن مانارغا قاراب) «ئولۇم مانارى» در بۇ! بۇنىڭ کولگەسندە پاشاغانلار ئولۇمدەن قورقمایلار. بۇنۇزۇن «مانار» آخیرەت نىڭ ئیك قسقا بولی بولۇب قالدی. مانار، «چل دوختەران»، كەنە خانا، آبخانا، زيندان... ئولۇم... بۇنلەرنىڭ هیچ برتەسندە مینی یولمدان قایتارارلق کوچ یوقدر. یاتاق ئولۇمی‌دە ئولۇم، زيندان ئولۇمی‌دە ئولۇمدر. ئیکەۋیدەن‌دە قورقمام. ئەبۇل فەیزنىڭ خانلغی نادرشاەنىڭ آیاقلاری آستندا جان بیرە یاتقاندا، ئوز ئولۇشیمزنی آلماق کیرەك،

شۇنی آلارمز. شۇ کیچە چارجوبدان ئوغلوم قایتادر، ئیرتە نادرشاە قوشۇنی باسب کیلەدر. شۇکیچە بلەن ئیرتە ـ کۇرەشمزنىڭ سۇڭ داقیقالاریدر. (میر ۋافانىڭ کیلگەنینی کورمەی) بۇ آداملار قایاقغا کیتدیلەر. کۇرەشنىڭ سوڭ داقیقالارینی بلە تۇرۇب، هەلیگەچە کیلمەیلەر.

میر ۋافا ـ کیلدك، بیك!

حەکم بی ـ نیمە گەپ؟

میر ۋافا ـ کۇرەشنىڭ سۇڭ داقیقاسینی بلگەنیمز ئوچۇن هەمەمز یوگۇرە، چاپا ئشلەمەكدەمز.

حاکم بی ـ ئیرتە نادرشاە قوشۇنی‌نىڭ کیلش خابارینی آلارسز.

میر ۋافا ـ بلەمز!

حاکم‌بی ـ نیمەلەر قیلدگز؟

میر ۋافا ـ آداملارمنی هەر تامانغا یيرلەشتۇردم. (حەکم‌بی، دیۋارغا آسلغان ملتق بلەن ئۇیناب، تیڭلایدر) شۇ کیچە بۇخارادا چیبن ئوچسا، مینگە خاباری کیلەدر. کورۆلگوسی کشیلەرنی هەم کوردم «جوبار»غا بارب خوجا کەلان بلەن کورۆشدم. بۇتۇن فیکرگزگە قوشۇلدیلار. ئوزلەری هەم قازی نیزام بلەن سزگە

كيلەدرلەر. خان تاماننداا ئبكى - ئۈچ مۇللادان باشقا
كشى قالمادى. قازى نيزام بزگە قوشۇلغاچ، ئۇنلەرنڭدە
بر چاقالق باھاسى قالماس.

حەكم بى - ئەركدە نيمەلەر بار؟

مير ۋافا - ئەرك، ئۇزينڭ ئۇيۇن-كولكيسيگە
بيرلگەن، نيچب يانغان ئيدى. براق رەحم توقسابانى
چارجويغا يۇبارشڭز خاننڭ مەزمسينى قاچرغان. رەحم
توقسابانى يولدا يوق ئيتمەك ئۈچۈن فەرەبگەچە
نشيلەر يۇبارديلار. بۇ ئشنڭ بتگەنينى خابار آلغاچ،
بزگە هەم هۇجۇم قيلب، سزنى تۇتۇب قاماغاندان
سولڭ ئۇزلەرى نادرشاهغا قارشو چيقب، ئۇرۇشار ئيكەنلەر.

حەكم بى - بۇپلانلارنڭ زامانى ئوتكەن ئيمدى.
رەحم توقساباد، مين دە ئۇنلەرنڭ تۇزاقلاريغا تۇشمەيمز.
(تاغايقۇل بيك بلەن دانيال بى كيلەرلەر) خرش ئيكى ڭز
بزدەن كيلديڭز (سەلام بيرشەرلەر).

تاغايقۇل بيك - كيلمەيلك مى؟!

حەكم بى - يامان برتۇش كورگەن بولماغايسز.

تاغايقۇل بيك - كوردك، كوردك.

حەكم بى - قانى ئوتۇرڭز. تۇشگزنى ئيشتەيلك
(هەمەلەرى ئوتۇرارلار).

تاغايقۇل بيك - مين ئيمەس، بۇ كشى كور-
گەنلەر (كۇلەر).

دانيال بيك - كۇلۇشنى قويۇڭ، گەپكە كيلڭ!

حەكم بى - قانى گەپۇرڭزچى!

دانيال بى - ئەكە، شۇ نادرشاه ديگەنڭز آدام
هەر كون بۇخاراغا نيچۇن كيلەدر.

حەكم بى - (جلمەيب)، نادرشاه ئيمدى كيلەدر.
بۇندان بۇرۇن كيلگەن ئۇنڭ ئوغلى ئيدى.

دانيال بى - نيچۇن كيلەدر؟

حەكم بى - بۇخارانى آلماق ئستەيدر.

دانيال بى - رەحم توقسابا قانى؟

حەكم بى - چارجويغا باردى.

دانيال بى - نيچۇن؟

حەكم بى - نادرشاهنڭ فكرينى آڭلاب كيلسۇن
ديب مين يۇباردم.

دانيال بى - خاندان سۇرادڭزمى؟

حەكم بى - خانيمز نادرشاه بلەن ئۇرۇشماقچى
بولۇب تۇرالار. مين، دۇشمەنلەرينڭ فكرينى هەم
كۆچينى آڭلاب كيلمەك، ئۈچۈن ئوغلۇمنى يۇباردم،
بۇنى سۇراماق كيرەكمى؟

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

دانيال بى ـ شۇنى خاندان سۇراپ بۇبارسا ئيدڭز، ياخشى بولار ئيدى.

حەكم بى ـ خاننڭ آتالغى بولا تۇروپ، شۇنچە ئشنى ئۇزم قيلا آلمايمەنمى؟

دانيال بى ـ سزنڭ تلڭز آستندا برنەرسە بار، ئەيتمەى تۇراسز. نيمە قيلماقچىسز، نيمە ئستەيسز؟ ئۇپپا تۇغرى ئەينە بيرڭز. بۇتۇن بۇخارا سزنڭ سوزڭزدەن تولۇپ قالدى!

حەكم بى ـ ئۇكە! ئيران قوشۇنى بلەن قارشيدا ئۇرۇشقانيمزدان كيين. ئۇنڭ كۇچلى بر قوشۇن ئيكەنينى آڭلادم دا. نادرشاه بلەن دوستلك يولينى آچدم. خابارلاشب تۇردم. سز شۇل چاغلاردا بۇئشنى سيزگەن ديك بولدڭز، براق سزگە بۇ ئش ياقماغان ئيدى. مين. شۇ كۇندەن باشلاب، نادرشاه بلەن دوستلكنى ئۇزمەگەن مەن.

دانيال بى ـ نيچۇن شۇندەى قيلدڭز؟

حەكم بى ـ نادر قوشۇنىنڭ قارشيدان چيكلگەنى بر ئويۇن ئيدى. مين بۇنى سيزگەن ئيدم. هندۇستاننى آلغان بر قوشۇننڭ قارشيدان چيكيلشى ئۇچۇن بۇندان باشقا ماعنا بيرمەك توغرى ئيمەس ئيدى.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/1134

مين ئيران قوشۇنى نڭ ئيكنچى يولا ئۇستيمزگە يۇرغۇسينى كورگەن كەبى بولۇب ئيدم. شۇنڭ ئۇچۇن نادر بلەن دوستلەشرگە ترشدم، هەم دوستلەشدم.

دانيال بى ـ بۇنڭ نيمە فايداسى بار؟!

حەكم بى ـ نيمە فايداسى بولار ئيدى. مەنە نادرشاه يەنە كيلدى. براق يۇرۇنغى كەبى ئيمەس. خان كۇچسز، ئۇكۇچلى، خانغا دۇشمەن، مينگە دوست بولوب كيلدى.

دانيال بى ـ بۇئشڭز بلەن خانغا خيانەت قيلغان بولمايسزمى؟!

حەكم بى ـ قايسى خانغا؟!

دانيال بى ـ ئەبۇل فەيزخانغا.

حەكم بى ـ ئۇكە، خانڭزنڭ قيلغان ئشلەرينى بر ئويلاب كورڭز: آتامز بلەن كيلشب، فەرهاد آتالق كەبى بيكلەرنڭ ياردامى بلەن ئەكەسينى ئولدۇروب، خان بولدى. تەختغا منگەچ. باشلاب، آتامزنى ئيرانغا قاچردى. ئوزيگە ياردام ئيتگەن بيكلەرنى برتە-برتە ئولدۇرۇب بتردى. ئيڭ سۇڭ فەرهاد آتالقنى هەم ئولدۇرۇب، قزينى آلدى. مينى رەنجتمەك ئۇچۇن بۇيۇك دەبدەبە بلەن ئيبراهيم كينەگەسنى آتالق قيلدى.

يەنە ئۇنى ئولدۇرمەكچى بولۇب، قاچردى. ئىبراهيم كينەگەسى، «كەرمينە» گە بارب، قوشۇن يىغدى. بۇخاراغا يۇرۇش قيلدى. مين، خان تاماننىدان چيقب، ئيبراهيم ئيناق بلەن آلتى-يىتى يل ئۇرۇشدم. بۇكۇن ئيسە، مينم ئوزمگە دوشمەن بولۇب قالدىر. نادرشاه بلەن دوستلەشگەندە، بز مەنە شۇ كشيگە خيانەت قيلغانمى بولدق ئيمدى؟!

دانيال بى ـ مەنە شۇل فكرلەرگزنى خاننىڭ ئوزى آڭلاغان.

حەكم بى ـ آڭلاى بيرسۇنلەر. دۇنيادا هەركم بركۇن ئولگۇسينى بلەدر. برچاراسى بارمى؟

دانيال بى ـ يوق.

حەكم بى ـ چاراسى بولماغاچ، ئۇنى بلمەكدەن نيمە فايدا؟ بز ياحشيلق قيلماق بلەن ئەركنىڭ يامانلغندان قۇتولارئيدك، ديب ئويلاماڭز. ئۇنلەرنىڭ كوڭلندە يامانلق، يلان آغزندا آغو كەبى، بيرلەشب قالغان، يۇۋماق بلەن كيتمەيدر. پەروانەچيغا نيمە قيلديلار. ئۇنى شۇ «مازار»دان تاشلاغانلارينى هيچ كم ئۇنۇتماغاندر.

مير ۋافا ـ كوزلەرمنىڭ خۇددى ئيچندە تۇرۇبدر

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

نە. آلنمش ئيكى آلچن يۇقاريدان كيلب، يىرگە تۇشگەندە، سۇيەكلەرينىڭ شارقللاب سنغان تاۋوشى قولاقلارمدان كيتمەيدر.

تاغايقۇل بيك ـ خەى، ئيمدى بزنيمە قيلارمز؟

حەكم بى ـ مەنە شۇنى سوراغز ميندەن.

دانيال بى ـ ئەيتڭچى!

حەكم بى ـ ئيران قوشۇنى ئيرتە بۇخاراغا قاراب يۇرسا كيرەك، نادرشاەنى دوستلك بلەن قارشۇ آلساق، بۇخارانى قوتقارارمز، بولماسا ئيران قوشۇنى كۇليمزنى كوككە ئوچۇرادر. مين بۇتۇن بارلغم بلەن ترشەمەن كم، خانيمز نادرشاه بلەن ئۇرۇشغالى چيقا آلماسۇن. تلەگمگە ئيرشە يازدم. ئيمدى شۇ كيچەدە هەم تشنى شۇندەى ساقلاى آلساق، ئەيتكەنيمز بولادر.

دانيال بى ـ (كيلگەنلەرنى كورۇب) مەنە ئيشانلار هەم كيلديلەر. بۇنلەر آڭلاسا، مەيلى‌مى؟

حەكم بى ـ مين ئوزم بۇنلەرنى چاقردم. شۇ تشنى آڭلاتامەن (خوجاكەلان بلەن قازى نيزام كيلەرلەر، هەمەلەرى، تۇرۇب سەلاملەشكەندەن سوڭ ئوتۇرارلار).

خوجا كەلان ـ بۇكۇن ميرۋافا بلەن كورۇشكەن ئيدم. برنيچە سوزلەر ئەيتديلەر، شۇنلەر توغريسندا ئوزڭز بلەن سويلەشمەك ئوچون كيلدك.

رەحم بی ـ جۇدە ياخشى قيلدڭز، تەخسير. ئوزم هەم سزلەرنى كۇتۇب تۇرغان ئيدم.

خوجا كەلان ـ ئيران قوشۇنى چارجوىدان ئوتديمى؟

حەكم بی ـ شۇ كۇن ئوتكەن بولسا كيرەك. هەنۇز خابار يوق.

قازى نيزام ـ بۇنلەرنڭ كيلشيدەن ئۇلەما، مەشايخغا زيان تيكمەيدرمى؟

حەكم بی ـ توغرى حەرەكەت قيلساق، هيچ كمگە زيان تيكمەيدر. ياڭلش برئش قيلنسا، هەمەمزنڭ كۇليمزنى كوككە ئوچۇررلار.

خوجا كەلان ـ (ياقاسينى توتوب) تەڭرى ئوزى ساقلاغاى. «تەۋبە» قيلدم خۇدايا. نيمە قيلماق كيرەك تەخسير؟!

حەكم بی ـ خانيمز نادرشـاه بلەن ئورۇشماق ئستەيلەر. بۇتۇن دۇنيانى تترەتكەن بركشيگە قارشۇ ئورۇش آچماق ئۇچۇن بزدە كۇچ بولماغانينى آڭلامايلار. مين ئورۇشماقنى قابۇل قيلماى تورۇبمەن، براق مينم سوزمنى تڭلامادىلار. مينم فكرم شۇدر: هەمەمز برگەلەشب، نادرشاەنى قارشۇ آلامز. خان هەم بز

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

بلەن بارسۇنلار، نادرشاه بلەن كورۇشگەندە، بۇخارا خانلغينى تارتۇق قيلسۇنلار. شاه مەمنۇن بولادر. خانلقنى ئوزلەريگە باغشلاب، توتۇب كيتەدر. ئولكەمزنى شۇنداى قيلب، بۇيۇك بربەلادەن قۇتقارغان بولارمز. بۇنداى قيلماساق، نى بولسا بولسۇن. ئورۇشامز ديب چقساق، برنچى ئوچرەشدە ييكلەمز. ئيليمزنڭ بار ـ يوقى تالانب بتەدر.

قازى نيزام ـ بو فكرڭز جۇدە ياخشى. بۇنى خانغا آڭلاتماق كيرەك.

خوجا كالان ـ نستەسەڭز، بز شۇتابدا ئەركگە بارب، خان بلەن كورۇشەمز.

حەكم بی ـ ئەلبەتتە شوندەى قيلڭز. (برخزمەتچى يۇگۇرۇب كيلەر).

خزمەتچى ـ تەخسير، توقسابا كيلديلەر.

حەكم بی ـ قانى؟

خزمەتچى ـ مەنە، كوچەدە آتـان قونۇب تۇرالار.

حەكم بی ـ كورەيلك ئى (هەمەلەرى تورۇب، رەحم توقسابانى قارشۇ آلغالى چيقارلار. سەحنە بر آز بوش قالار. سۇڭرا تاۋۇشلار كيلەر).

رەحم توقسابا تاۋۇشى ـ آتا هەمەلەرڭز ياخشى مى؟

حەكم بىٔ تاۋۇشى ـ شۆكۈر ئوغلۇم. (سەحنەدە كۆرۈنۈر) سىنى كۆنۈب تۇرغان ئىدك. (رەحم توقسابا بلەن باياغىلار كيلىب ئوتۇرالار) قانى ئوغلۇم سەفەرڭ قانداى ئوتدى؟

رەحم توقسابا ـ كوب ياخشى ئوتدى. شاهنى كوردم. مىن بلەن كوب ياخشى كورۈشديلەر. بۇخارانڭ مۇللالارى، بيكلەرينى سۇراديلار. بز سزگە قوناق بولۇب كيلدك. قوناقا دۇشمەنلك كورسەتمەسەڭز كيرەك ديديلەر.

حەكم بى ـ ئيران قوشۇنى كوبمى؟

رەحم توقسابا ـ ئونى سۇراماڭز آتا! بۇندەى ئوچلى قوشۇننى عۇمريمزدە كورمەدك. توپلار، ملتقلار، فيللەر بلەن يىرنى تترەتب كيلەدر. مينگە قوشۇنلارينى كورسەتديلەر. كيلەر چاغمدا يەنە شاەنڭ آلديغا كردم. بز بۇخاراغا قوناق بولۇب كيلدك. ئولكەڭز مينگە كيرەك ئيمەس. خانڭز، ئيل ـ ئولۇسڭز مينى دوستلەرچە قارشۇ آلسالار، تورت ـ بيش كۆن تۇرۇب، قايتب كيتەرمەن. يامانلق، دۇشمانلك كورسەتسەلەر، كۆللەرينى كوككە ئوچۇرارمەن، ديديلەر. (موللالار، بربرلەريگە قاراب، باشلارينى قمرلاتۇرلار. شۇتابدا قاپقۇ تاماندان ئيكى قەلەندەر تاۋۇشى كيلەر. هەمەلەرى تڭلايلار. قالاندار تاۋۇشلارى:).

ـ دۇنيا، دۇنيا، سين دۇنيايى،
ـ كمگە ۋافا قيلارسەن ئى!
ـ دۇنيا، دۇنيا، سين دۇنيايى،
ـ دۇنيا كوب تيز يۇرارسەن!
ـ دۇنيا، دۇنيا . . . .

(برى آقساقال، برى اورتا ياشلى ئيكى قالاندار سۇفە آستيغا كيلىب تۇرالار).

ـ ئيلنى قايان سۇرارسەن آ
ـ دۇنيا، دۇنيا . . . .
ـ كوب تيز يۇرما، بر آز تۇر آ
ـ دۇنيا، دۇنيا . . . .
ـ يولڭنى بر قاراب كور آ
ـ دۇنيا، دۇنيا . . . .

(قالاندارلار، ئوقۇب بولغاچ، قوللارينى كيڭ آچب، «دە ولت بەر قارار» ديب دۇعا قيلارلار).

حەكم بى ـ (قولينى كيسەسيگە ئۇزاتب) كيل بابا! (بۇيۇك قالاندار، يۇگۇرۇب، سونەگە چيقار. باشقالار هەم كيسەلەرندەن پول چيقارارلار) بابا. سين قايىردان؟

قالاندار ـ بز بەلخدەن كيلەمز. (پولنى آلغاندا، حەكم بيكنڭ قۇلاغينا سۇيلەر). بۇ كيچە ئەركدەن سزنى

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

چاقرارلار، كيتمەك، ئويگزنى باسارلار، تاييارلق كورك. (دۇعا قيلب، باشقالارنڭدا پوللارينى آلا بيرەر. رەحم توقساباغا كيلگەچ، ئۇنگە برآز ئيس ئويۇب قاراغاندان سوڭ، پولينى آلب، سۆيلەر) بيك يىگت، سينڭ باشگفا دەۋلەت قوشى قونغان. ماڭلايڭدا كەتتە بر يۇلدۇز ياشناب تۇرادر. ياخشيلق قيل. تەڭريمز ياقندا سينگە، ئۇلۇغ بر ئورۇن بيرەدر. (حەكم بىدەن باشقالارى بر برلەريگە قارايلار، قالاندار حەكم بيگە سۆيلەر) بياك. بز شنەهەرگزگە شو كۇن كيلدك. ياتاغيمز، جايمز يوق، شول دەۋلەت خاناداندان بزگە بر جاي كورسەتلسە، شو كيچەنى ئوخلاب آلايلق.

حەكم بى — خوب بابا، (خزمەتچينى چاقرار) ئوبالا! (خزمەتچى كيلەر) بونلارگە بو كيچە جاي بيرك، ياتسونلار. تاماق هەم بيرك (قالاندارلار، دۇعا قيلب، خزمەتچى بلەن كيتەرلەر).

دانيال بى — ۋەليگە اوخشايدر آ.

خوجا كەلان — كەرامات قيلب گەپورەدر. ۋەلى ئيكەن (ئۇلفەت خوجا سارای، سەلام بيرب، كيلەلەر).

حەكم بى — ۋاليكۇم ئەسسەلام. كيلك تەخسير! (ئۇلفەت، ئوتۇرۇب دۇعا قيلغاندان سوڭ، سەللەسندەن خانڭ مۇبارەك نامەسينى آلب، حەكم بيگە بيرەر. حەكم بى، جايدان

تۇرۇب، خەتنى آلب، ئوپۇب، كوزلەريگە سۆرتۆب، آچب ئوقۇر) دەۋلەت خاهيمز آتالىق غا مەعلوم بولغاى كم، ئيران قوشۇنىنڭ توپراغيمزغا كرگەنى توغريسندا سز بلەن كيڭەشمەك ئيستەيمز. رەحم توقسابا ئوغليمز بلەن دەۋلەت خانامزغا كيلگەيسز. (خەتنى قاتلاب ئوپۇب، سەللەسيگە قويغاندان سوڭ، ئۇلفەتگە سۆيلەر) خوب بولۇبدر. بارب خاقانيمزغا عەرزيمزنى ييتگورك. ئوغلۇم رەحم توقسابا ئيران قوشۇنندان خابار آلماق ئۇچۇن چارجويغا بارغان ئيدى. شۇتابدا كيلدى. بو كيچە بۇنڭ خابارلارينى آلاى، ئوزم هەم ئوزۇكرەك ئويلەب كورەى. ئيرتە بلەن ئيكەلەمز سەلامغا بارارمز.

ئۇلفەت — خوب بولوبدر. (تۇرۇب كيتەر).

دانيال بى — ئەكە، بارساڭز بولماسمى؟!

حەكم بى — ئيرتە بارارمز.

خوجا كەلان } — (تۇرماقچى بولۇب) خەى، تەخسير،
قازى نيزام }

بز كيتەيلك ئيمدى.

حەكم بى — كيتەسزمى تەخسيرلەر، (جايلارندان تۇرارلار) خەى. خاننى تيزرەك كورۇب، كەپۇرسەڭز ياخشى بولور ئيدى. نادرشاه بلەن ئۇرۇشماقچى بولسالار، هەممز خاراب بولارمز.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

خوجا كەلان ـ خوب، خوب.

قازى نيزام ـ ئەلبەتتە ئەيتەمز. خەى، خوش.
(كيتەرلەر، حەكم بى، ئۆزلەرنى ئۆزاتب قايتقاچ، ئوتۇرماى گەپوردەدر).

حەكم بى ـ (دانيال بى بلەن تاغايقۇلغا) خاننك بو كيچە مينى چاقرشى حيلە ئيدى. مين بارماغاچ، شۇتابدا ئويمنى باسماق ئۇچۇن كيلسەلەر كيرەك. براق مين ئۆزلەرنك تۇزاغيغا تۆشەيمەن. ئابيارلغم كورۆلگەن. ئوتتۇز ميرگەنم مير عەرەب مەدرەسەدە تۇرادرلار، سزئيكيگز هەم شۇنگە بارگز. هەر تامانغا قاراۋۇل قويگز. ريگستان تامانيدان هيچ كمنى بوتامانغا ئوتكەرمەگز. برته ـ ئيكى‌ته ئيلچى يۆبارسالار، مەيلى، بر قاراۋۇل بلەن مينگە يۆبارارسز. (دانيال بى بلەن تاغايقۇل بيك «خوب» ديب كيتەرلەر).

رەحم توقسابا ـ مين هەم بارايمى؟

حەكم بى ـ يوق سين قال. (ميرۋاقاغا) قالاندارلارنى كيلتۇرگز! (ميرۋاقا كيتەر) قانى ئوغلوم، ئيرانقوشۇنى قاچان كيلەر؟!

رەحم توقسابا ـ ميندەن تورت ـ بيش ساعەت سوگرا آمو دريادان ئوتمەكچى ئيدى. ئيرتە بۇخاراغا ياقنلاشسا كيرەك.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

حەكم بى ـ شاه، سينى كورگەندە، بزگە بيرگەن ۋەعدەسندەن سوز آچديمى، يوقمى؟

رەحم توقسابا ـ يوق ئو توغريدان گەپورمەدى. سزلەرگە كەتتە ميير وبانچيلقلار قيلارمز. ديب قويدى. (ميرۋاقا قالاندارلارنى آلوب كيلدر).

حەكم بى ـ (ئۆزلەرنى كورگەچ كولەر) ها.. ها.. ها... خۇددى قالاندارغا ئوخشايلار آ. ئەفتگزنى تززاتگزا (قالاندارلار ياساما ساچ ساقاللارينى آلارلار. حەكم بى‌نك ئوز كشيلەرى ـ يولداش بلەن ئيرگدش ئيكەنلەرى بايەدر) گەپورگز قانى؟

يولداش ـ سزنى ئەركگە چاقرب كشى يوبارديلارمى؟

حەكم بى ـ يۆبارديلار. مين كيتمەدم.

يولداش ـ بيك! كيتمەگەن بولساگز. شۇتابدا ئوينى باسارلار.

حەكم بى ـ باسا آلمايلار. چاراسى كورۆلگەن. باشقا نيمە خابارلارك بار؟

يولداش ـ مين ئيكى كۆندەن بيرى ئەركدە ئيدم. خان جۆدە ئۆميدسزلەنگەن. هيچ ياقدان ياردام خابارى يوق. ئۆزلەرينك كۆچسزلكلەرينى آچق

آكلاغانلار ئيمدى. براق شۇنلەرنىڭ ھەممىسىنى سىزدەن بىلەلەر. شۇنىڭ ئۈچۈن نادر شاھ كېلمەسدەن بۇرۇن، سىزنى يوق قىلماق بولۇلارىنى آختارىب تۇرالار.

حەكىم بى — (ئيرگەشكە) سىن نيمە قىلدىڭ؟!

ئيرگەش — مىن كەرمىنەگەچە باردىم. ھەممەنى كوردم، خەتلەرنى بيردىم. سوزلەرىڭزنى ئەيتدىم. ئيل آراسىغا كردىم، كېرەك بولغان سوزلەرنى تارقاتدىم. ئيلنىڭ سىزگە قاراشى ياخشى، نادرشاھ بىلەن ئۇرۇشماقنى ھيچ كىم ئىستەمەيدىر ... (بر ملتق تاۋۇشى چيقار. مير ۋافا سيسكەنەر).

حەكىم بى — (رەحىم توقساباغا) سىن، آداملارىڭ بىلەن ياراقلانىب، تامغاچىق، (قالاندارلارنى كورسەتىب) بۇنلەرگە ھەم ياراق بير، سىن بىلەن يۇرسۇنلار. تامدا تۇرۇڭز، كۆچلەب كېلە بيرسەلەر، آتىشڭز. (رەحىم توقسابا قالاندارلارنى آلىب كيتەر). مير ۋافا، ملتقدان قورقدڭزمى؟!

مير ۋافا — يوق ئى... بىرنەرسەنى ئويلاب تۇرغان ئيكەنمەنمى، بردەن سيسكەنىب بۇباردم! (يەنە بر ملتق تاۋۇشى چيقار، مير ۋافا يەنە سيسكەنەر).

حەكىم بى — (كۇلۇب) بۇنچە قورقماڭز! قانچا كۆچلەسەلەر ھەم، بۇ كيچە بزنى باسا آلمايلار. ئيرتەگەچە

آتىشارمز. ئيرتە بولغاچ، آتلانىب چيقارمزدا، ئيران قوشۇنىغا بارىب قوشۇلارمز. (خزمەتچىنى چاقرار) ئو بالا!

(خزمەتچى كېلەر) آتلارنى ئيگەرلەب قويسۇنلار.

(خزمەتچى كيتەر. حەكىم بى قوتسىنى بيلىگە ئوراب، قىلىچىنى ديۋاردان آلىب تاقار ئيكەن، سۆيلەر) خاننىڭ عەقلى يوقالغان. مينىم ئويمگە ھوجوم قىلىب كرىشگە كۆچى يوق ئيكەن، نادرشاھ بىلەن ئۇرۇشماقچى بولادر. (رەحىم توقسابا يۈگۈرۈب كېلەر).

رەحىم توقسابا — ئۇلفەت خوجا سارای كيلدى.

حەكىم بى — كيلتۈرڭز. (رەحىم توقسابا يۈگۈرۈب چيقار. حەكىم بى يۈرۈب سۆيلەر) يەنە شۇنى يۇباردى. آرامزنى بۇزغان آدامنىڭ ئۇلفەت بولغانىنى بىلە تۇرۇب، يەنە شۇنى ئەۋەدەی قىلادر: شۇ عەقل بىلەن خان بولۇب تۇرماق ئىستەيدىر. (رەحىم توقسابا ئۇلفەتنى كيلتۈرەر. ئۇلفەت سلام بيرمەز) نيچۈن كيلدڭز؟!

ئۇلفەت — مينى خان يۇباردىلار. بۇيۇردىلار كىم: بارىب آتالققا ئەيتڭز، بز، مۇبارەكنامە يازىب، ئوكشىنى يانىمزغا چاقردق، كېلمەدىلەر. ئوزىمز ئۇلارىگە بارىب كورۇشمەك ئۈچۈن چقدق، آداملارى بزنى ملتق بىلەن قارشۇ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

آلدیلار. بونڭ سەبەبی نیمە؟! ئیران قوشونی باسیب کیلە تورۇبدر. ئۇنگە قارشۇ نیمە قیلماقچی بولساق، کیکەشیب قیلارمز. آتالق بزگە کیڭەش بیرەرلەرمی، بوقمی؟!

حەکم بی - بزشۇ ئۆلکەنڭ یاخشیلغندان باشقا نەرسە ئستەمەیمز. نادر شاەغا قارشۇ چیقیب ئۇرۇشماق ئۈچۈن کۈچیمز یوقدر. خاننڭ بۇیرۇقلاری ئەرکدەن میر عەرەبگەچە بۇرمایدر. ئیران قوشۇنی بلەنقاندای ئۇرۇشارلار.

ئۇلفەت - بیك! سوزڭز توغری. قویڭز، خان کیلسۇنلەر، مەنە شۇ سوزلەرڭزنی ئوزلەریگە ئەیتڭز!

حەکم بی - خان هەم کیلمەسۇنلەر، بز هەم بارمایمز. بارب ئەیتڭ، مین بلەن کیڭەشمەکچی بولسالار، توپپا توغری چوبارغا بارب، خوجا کەلاننڭ ئۇیلەریگە قونسۇنلار. ئیلنڭ کەتتەلەرینی چاقرسۇنلار. مین هەم بارارمەن، شۇندە کیڭەشەرمز.

ئۇلفەت - قاچان بارارسز؟

حەکم بی - سز شۇتابدا خاننی آلب بارڭز، مین

هەم بارارمەن. (ئۇلفەت «خوب» رەحم توقسابا بلەن چیقار. حەکم بی، میر ۋافاغا سۆیلەر) سز بۇنلەرنڭ آرقاسندان کشی یۇبارڭ. خوجا کەلاننڭ ئوییگە کرگەنلەرینی کورۇب کیلسۇن، سۇڭرا بز هەم بارارمز. ئوزڭز بزنڭ بیکلەرگە خابار بیرڭ، جوبارغا بارا بیرسۇنلار!

میر ۋافا - خۇب بولۇبدر. (ئیکیلەری هەم چیقارلار).

پەردە تۈشەر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ئۈچىنچى پەردە.

(بۇخاراغا ياقن «غازى آباد» قشلاقىغا قونغان ئيران قوشۇنى آراسندا نادرشاەنڭ چادیرى، دەبدەبەلى بيزەنگەن. چادير ئچندە نادرشاە ئوز تەختندە ئوتۇرعان. يانندا كچكنە بر تەخت بوش تۇرادر. توبەندە نادرشاەنڭ ئوغلى ريزا قۇلى خان، ئيران قوشۇنى باشلقلارندان عەلى قۇلى خان ئوتۇرالار. چادیرنڭ ئيكى ياغندا يالاڭ قيلچ قاراۇوللار گيزمەكدە).

نادرشاە ـ (ريزا قۇليغا) كمدەن ئيشتدڭ؟

ريزا قۇلى ـ يۇبارغانم ئيلچيلەردەن بر تەسى كيلگەن. شۇل سويلەدى، تۇنەكۈن بۇخارادا بر آز تنچسزلق بولا يازغان ئيكەن. حەكم‌بى ئوغلىنى بزگە يۇبارغاندان سوڭ ئەبۇل فەيزخان قورقا باشلاغان. كيچەسى حەكم‌بى‌نڭ ئۆيى‌نى باسب، ئۆنى ئۆلترماقچى بولغان. حەكم‌بى‌نڭ آداملارى ئۆنگە ملتق آتقانلار. خان، قورقۇب قايتقان. جوبارغا بارغان، شۇندە بر خوجانڭ ئۆيندە مەجلس قيلغانلار. حەكم‌بى‌نڭ ئوزى

هەم شۇندە بولغان، هەمەلەرى بر آغزدان خانغا گەپۇرگەنلەر. بۆكۈن هەمەلەرى، خاننى آلب، بزگە كيلەر ئيكەنلەر.

نادرشاە ـ كوردڭ مى ئوغلۇم! هەر ئۆلكەنى ئورۇشۇب آلماق سەياسەت ئيمەس. ئورۇش، چارالارنڭ ئيڭ سۆڭغيسيدر. بر ئۆلكەنى آلماق ئۈچۈن، ئيڭ ياخشى چارا ـ شۇل ئۆلكەنڭ ئوزندەن دوستلەر تاپماق، شۇنلەرنى ئشلەتمەكدر. سين قارشيداغى ئورۇشنى توختاتماسا ئيدڭ، ئو ۋاقت بۇخاراغا كومەك ئۈچۈن خيۋا قوشۇنى ييتشب كيلەر ئيدى. ئش قيينلاشب قالار ئيدى. قارشيدان قايتغانڭدان بۆكۈنگەچە بز ترشدڭ. حەكم‌بى‌نى قولغا آلدق، ئۆنڭ قولى بلەن بۇخارانى خيۋادان ئوزاقلاشدردق. بۇخارا بۆكۈن بزنيكى. ئيرتە، خيۋانى هەم يالغوزغنا ياقالاب بوغوشيمز قولاى بولدى. (ميرزا مەهدى كيلەر).

ميرزا مەهدى ـ شاهم! ئەبۇل فەيزخان ياقنلاشادر. مين ئۆنى قارشو آلماق ئۈچۈن بر قول عەسكەر چيقاردم.

نادرشاە ـ (ريزا قۇلى بلەن عەلى قۇليغا) سز هەم چيقب خاننى قارشو آلڭز. ئوغلۇم، سين خاننى

كورگەچ، آندان قونۇب، ياباۋبار. قۇچاقلاب كورۇش. يولداشلاريغا هەم حۆرمەت كورسەت. (ميرزا مەهديگە) ئوتتۇرگز! (ميرزا مەهدى ئوتتۇرار ريزا قۇلى بلەن عەلى قۇلى چيقب كيتەرلەر).

نادرشاه - (ميرزا مەهديگە) حەكم بى ياخشى، ياخشى ئشلەدى.

ميرزا مەهدى - كوب ياخشى ئشلەدى شاهم!

نادرشاه - بلەسزمى، حەكم بزدەن نيمە ئستەيدر.

ميرزا مەهدى - بلمەيمەن شاهم، ئەلبەتتە، شاهانا ئيحسانڭزدان هەرنيمە ئستەسە، ئۈميدسز قالماس.

نادرشاه - بۇخارا خانلغينى ئوغليغا بيرشيمز ئستەيدر.

ميرزا مەهدى - ئۇلۇغ پادشاهلارغا حزمەت قيلغانلار، ئۈميدسز قايتمايلار ديب ئويلايمەن.

نادرشاه - بز هەم بۇنگە قارشۇ ئيمەس. براق شۇكۇن بۇئشنى قيلش توغرى ئيمەس. ئيل آرا شاۋقۇن سالادر. سزحەكم بى بلەن سويلەشگز. بۇخارا خانلغينى ئۇنڭ ئوغليغا بيرمەمز. براق سۇگرارااق بولسۇن. خيۋا مەسئەلەسينى هەم بترگەنيمزدەن سوڭ بولسۇن. بۇكۇن ئيك يارارلق سەياسەت ئەبۇل

فەيزخاننى مەمنون قيلب قايتارماقدر (ريزا قۇلىخان كيەلەر).

ريزا قۇلى - ئەبۇل فەيزخان كيلديلەر.

نادرشاه - كيلسۇنلەر. (ريزا قۇلى خان چيقار. شاه تەختدەن ئينەر ئيشكگەچە يۇرغاچ، ئەبۇل فەيزخان، حەكم بى، خوجاكەلان، قازى نيزام، ئۇلفەت خوجا ساراى، ريزا قۇلىخان، عەلى قۇلى خان كيلەرلەر. ئەبۇل فەيزخان بلەن نادرشاه، قوچاقلاشب كورۇشەرلەر، نادرشاه ئەبۇلفەيزخاننى قولتۇغندان ألب تەختغا چيقارار. ئوزى هەم تەختيغا چيقار، هەممەلەرى ئوتتۇرارلار. شاه بلەن خان، حال سۇراشب، جايلارندان تۇرۇب، بر برلەريگە قۇللۇقلاب، ئوتتۇرارلار).

نادرشاه - (قوناقلارغا) بۇخاراى شەريف نڭ ئۇلوغلارى خوش كيلدڭز! (هەممەلەرى، تۇرۇب، قۇللۇق قلارلار).

ئۇلفەت - شاهەنشاه حەزرەتلەرينڭ مۇبارەك حوزۇرلەريگە كيلگەن خاقانيمز؛ بر زامانلاردۇنيانى تترەتگەن چنگز خاننڭ آۋلادندان ئيرۇرلەر. تۇركستاننڭ بۇتۇن خانلارى، بيكلەرى خاقانيمزغا بويۇن سۇنادرلار. جانلارينى، ماللارينى آياما يلار. شۇندەى بولسا هەم، خاقانيمز، ئيل - ئۇلۇسنڭ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK /134

تنچلغینی ئسته‌گه‌نله‌ری ئۈچۈن، قوشنی ئۆلکه‌لەر بڵەن ئۇرۇشمایلار. هیـچ کمنك یۇرتی‌نی آلماقچی بولمایلار. یه‌نه شۇل مۇباره‌ك فکرلەرینی بلدرمه‌ك ئۈچۈن، ئیران شاهه‌نشاهی‌نك دەربارلاریغاچا کیلدیلەر.

حه‌کم بی ـ (ئۆلفه‌ت خوجا سارایناڭ بۇ سوزلەرینی یاقتۇرمای تۇرغانی ئۈچۈن، تیزسوزگه‌کیشەر) خاقانیمزنڭ ئه‌سیل، هه‌م ئۇلۇغ بر خاقان بولغانلاری شاهه‌نشـاه حه‌زره‌تلەریگه بیلگولیدر. کیك ئۆلکه‌له‌رنی آلب، باشقارماق ئۈچۈن دۇنیاغا آرا ـ سره آٸکلی، کوچلی قاهرامانلار کیله‌درلەر. بز ئۇنله‌رگه «ساحبقران» دییەز. بۇنده‌ی قاهرامانـلارنڭ بوللارینی توتماق ئسته‌گه‌نلەر ئیزیلب قالۇرلار. مه‌نه بزنڭ زامانیمزدا ییتشکه‌ن ساحبقران، سزشاهه‌نشاه حه‌زره‌تلەریدرسز. سزکه‌بی بۇیۇك ساحبقراننڭ آلدیغا دوست بولۇب کیلمه‌ك، هه‌مه‌ئوزینی شۇنده‌ی عالی جه‌ناب پادشاهنڭ ئیحتیاریغا تاپشۇرماقـدان خانیمز کوبده‌ن کوب مه‌منۇندرلەر.

قازی نیزام ـ ته‌ٸکری کمگه قاراشسا، ده‌ۋله‌ت شۇنـکدر. ته‌ٸکری قوللاغانلارغا قارشۇ تورماق بولۇرلق ئش ئیمه‌سدر. ئیـران شاهیغا ته‌ٸکری قاراشغان

ئیکه‌ن، بز هه‌م بویۇن سۇنامز. بۇخارا خانی بۇکۇن ئۆزلەرینی سز شاهه‌نشاه‌نك ئیحتیارٸزغا تاپشۇرغالی کیلدیلەر. بۇخارا ته‌ختی‌نی سزگه تارتۇق قیلادرلار. بۇخارانڭ ئیل، ئۇلۇسی هه‌م بۇئشگه رازیدرلەر. سز شاهه‌نشاه‌نی بز بۇکۇن بۇخارا ته‌ختی بله‌ن قۇتلایمز.

نادرشاه ـ مین بۇخاراغا ته‌خت آلغالی کیلمه‌دم. سزنڭ ئیلٸزهه‌م تۇرکلەر بولغانی ئۈچۈن سز مینم قارنداشلارم ئیرۇرسز. مین بۇییرگه بر قارنداش ئۆلکه‌گه قوناق بولۇب کیلدم. برنیچه آٸکلاشلماسلققا بیریلیب، مینگه قارشۇلق کورسه‌تمه‌گه‌نـٸزغا قۇۋاندم. هه‌مه‌ٸزده‌ن رازی بولدم. مینگه تارتۇق قیلغانـٸز بۇخارا ته‌ختی‌نی ئۆزینـك ئیگه‌سی بولغان ئه‌بۇل فه‌یزخانغا قایتادان باغشلادم (خان بله‌ن هه‌مه‌لەری تۇرۇب قۇللۇق قیلادرلار). ئۆلکه‌ٸزنڭ بۇتۇن ئشلەرینی باشقارب تۇرماقنی حه‌کم‌بی آتالققا تاپشۇردم. (آتـالق تۇرۇب قۇللۇق قیلار)، بارچاٸز شۇنڭ سوزنده‌ن چقماٸز. مین سزنڭ ئۆلکه‌ده تۇرت ـ بیش کۇن تۇرامه‌ن. سۇٸکرا خیۋاغا بارارمه‌ن: بۇنده تۇرغاندا، قوشۇنمنڭ آزۇقاسینی تاییارلاب بیرمه‌ك، هه‌مده خیۋاغا بارشم ئۈچۈن کومه‌ك قیلماغٸزنی سورایمه‌ن،

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ئەبۇل فەيزخان ـ ئۇلۇغ پادشاەنىڭ قوشۇنلارى
ئۆلكەمزدە تۇرغانچا، كېرەك بولغان آزوقاسى بزنىڭ
تاماندان تاييارلانغاندر. (خزمەتچيلەر؛ سددەف ئشلەنگەن
كچكنە بر «ماسا» (ئۇستەل) كيلتۇرۇب، تەخت آلدىغا
قويارلار، باشقا قوناقلارنىڭ آلدىغا سۇفرەلەر يايارلار. تۇرلى
حەلۋالر، كۇلچەلەر، شەربەتلەر كيلتۇروب تزەرلەر. نادرشاه
ئەبۇل فەيزخانغا مۇرئەت قيلغاندان سوڭ، هەممەلەرى
بيمەككە كرشدرلەر).
نادرشاه ـ (حەكم بيگە) آتالق بۇ ئۇلۇغلارنى
بزگە تانيتڭز!
حەكم بى ـ پادشاهم! بۇ كشى قازى نيـزام،
بۇخارانىڭ كەتتە قازيسى. بۇ كشى جوبارخوجا كەلانى،
بۇرۇنغى ئۇزبەك خانلارندان عەبدۇللاخان بۇكشىنىڭ
بابالاريغا ئيخلاس قيلغان. بوخارانىڭ كوب يېرلەرى
بۇنلەرگە «آۋلادى ۋاقف» بولغاندر. بۇنلەر بۇخارانىڭ
مەعنەۋى ئيگەلەريدرلەر. بۇ كشى خاقانيمزنىڭ خوجا
سارايلارى هەم ئيك ئشانچلى كيكەشچيلەرى.
نادرشاه ـ كوب ياخشى. (خوجا كەلانگە قاراب)
مينم ئيشتكەنمگە كورە، بۇخارا ئيگرەسندە كوب
ۋاقتلار تنچسزلق بولا تۇرا ئيكەن. بۇنىڭ سەبەبى
نيمەدر؟!

خوجا كەلان ـ پادشاه عالم! بز پادشاهلارنىڭ
دەۋلەتلەرى ئۇچۇن، دۇعا قيلب ياتامز. بزنىڭ ئۇندەى
ئشلەردەن خاباريمز بولمايدر.
نادرشاه ـ (قازى نيزامغا) قازى جەنابلەرى، سز
بۇ توغريدا برنەرسە ئەيتسەڭز كيرەك.
قازى نيزام ـ خاقانيمزنىڭ دەۋلەتلەرى زاماننداا
بۇخارامز تنچدر. هيچ برياقدا تنچسزلق بولغانى يوقدر.
نادرشاه ـ ئيبراهيم آتالق ديگەن كشى بۇخارادان
سەمەركينتگە قاچب، ئۇندە كۇچ توپلاب، بۇخاراغا
نيچە يۇرۇشلار قيلغان، بۇخارانى يامان چاپغان ئيكەن،
بو خابار توغربمى؟!
ئۇلفەت ـ شاهەنشاه حەزرەتلەرى! بر پادشاهنىڭ
مەرحەمەتى بلەن دەۋلەتگە ئيرشكەندەن سوڭرا، ئوز
ساحب دەۋلەتلەريگە ياغيقغان بۇندەى آداملار هەر
ئۆلكەدە بـار. بـۇنلەر تيزلك بلەن جەزالەرينى
كورەدرلەر. ئيبراهيم آتالق هەم شۇندەى آداملاردان
ئيدى، جەزاسينى كوردى.
نادرشاه ـ برئۆلكەدە بولا تۇرغان هەر ۋاقيعانى
تيكشرمەك، سەبەبلەرينى ئزلەب تاپماق، چارالارينى

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

كورمەك شۇل ئۇلكەنىڭ باشلقلارىغا لازمدر. «بيگەنلەرى تۇزنى ئويلامادىلار»، «جمزالارىنى كوردىلەر». «ئۇلكەمز تنچلر»، ديب ئوتۇرماق بلەن حۆكۈمەت ئشى يۈرمەيدر.

حەكم بى ـ پادشاه عالەمغا بلگۈليدرم: بزنڭ بۇخارادا كوب ئيل ئويماقلار ياشايلار. بۇنلەرنڭ هەمەلرى ئيسكيدە بيكلك ئوسۇلى بلەن باشقارلا ئيديلر. ئەمير تيمور، سەمەرقەنتدە كوچلى مەركەزى بر حۆكۈمەت قورغان بولسادا، بوتون عومرينى ئورۇش مەيدانلارندا ئوتكەرگەنى ئۈچۈن، ئيللەريمزنى مەركەزى ئيدارەگە ئيسندرماق يولندا تۇبلى بر ئش كورە آلماغان. ئەمير تيمور ئولوب، حوكومەتى كۆچسزلەنگەچ، بو ئيل ـ ئويماقلار يەنە ئوزلەرينڭ ئيسكى بيكلك ئوسۇللارىغا قايتا باشلاغانلار. شۇل ۋاقتلاردا «دەشتى قپچاق»دان بر ئوزبەكلر بلەن مانغتلار كيلدىك. شەيبانى خان، عەبدوللا خان كەبى، ئوزبەك خانلارى، مەركەزيلكنى كوچ بلەن ساقلاب كيلديلر. بۇنلەرنڭ عومرى هەم كوب ۋاقتلارى بيكلك ئوسۇلينى ئستەگەنلەرگە قارشو ئورۇشماق بلەن ئوتدى. ئوندەن كيين ئوزبەك حۆكۈمەتى هەم كۆچسزلەندى.

ئيل ئويماقلارنڭ باشلقلارى ئۇلكەنى كچكنە بيكلكلەرگە آجراتب باشقارماق تلەگى بلەن يەنە كوتەرلديلر، ئۇلكەمزدەگى تنچسزلكلەرنڭ سەبەبى شۇ بولسا كيرەك.

نادرشاه ـ مينم برنچى تلەگم ئۇلكەڭزنڭ تنچلغيدر. بۇندەى ترتيبسزلكلەرنى بترمەك لازم. ئيل باشلقلارڭز، بيگلەرڭز آراسندان ياغيلارينى، يامانلارينى رويخەت قيلب، مينگە تاپشۇرڭز. مين ئونلەرنڭ هەمەسينى «آق ئويلى» قوشۇن ياساب، آلب بارارمەن. هەم سزنڭ ئۇلكەڭز تنچلانادر هەمدە ئونلەر، مين بلەن يورۈب دۇنيا كورەرلەر، حۆكۈمەتلەر، ئيللەر، ئولوسلار بلەن كورەشەرلەر. زامان بلەن تانيشب قايتارلار.

حەكم بى ـ شاهەنشاه حضرەتلەرينڭ بومۇبارەك فيكرلەرى چندەن فايدالى بر فيكردر. ئەلبەتتە شوندەى قيلنادر. (ميرزا مەهدى، نادرشاهدان آلغانى بر ئشارت بلەن، تۇرۇب تاشقارىغا چيقار).

نادرشاه ـ بۇ فيكر خان آرقاداشيمزغا هەم قابۇل بولسا كيرەك.

خان ـ فيكرشاهانەلارى ياخشى بر فيكردر. شۇ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

كۆندەن باشلاب، رۆيخەت تاييارلاماقنى آتالققابۇيۇرامەن.

نادرشاه ـ مىن خيـۋاغا بارارمەن. ئۇنـدەن قايتقانىمغاچا رۆيخەتلەرنى تاييارلاب قويساڭز بولۇر.

حەكمبى ـ خوب بولۇبدر، شاهم! (ميرزا مەهدى بلەن بر خزمەتچى بر كەتتە، بر كچككنە بوغچانى كوتەرب كيلدرلەر. ميرزا مەهدى ئۇز قولنداغى كەتتە بوغچانى يېرگە قويار. خزمەتچى نى شاهنڭ يانىغا كيلتۇرۇب، ئۇنڭ كوتەرب تۇرغانى بوغچانى آچار، خزمەتچى قولنداغى بوغچادا قيمەتلى بر چاپان بلەن بر قيلىچ بار).

نادرشاه ـ (قيمەتلى تاشلار بلەن بيزەنگەن چاپاننى آلب) برنەڭ بۇخاراغا آرمۇغانىمز. ئۇزم كيدرەيىن. (جايىدان تۇرار. هەمەلەرى تۇرارلار. شاه چاپاننى ئەبۇل فەيز خانغا كيدرەر. آلتۇن قنلى، بريلياتتالى قيليچ نى خانغا بيرەر، خان، حۆرمەت بلەن آلب، بيلىگە تاقار. ميرزا مەهدى كەتتە بوغچاداغى چاپانلارنى حەكم بى، قازى نيزام، خوجا كەلان، ئۇلغەت خوجا سارايغا كيدرە بيرەر. بولغاچ، «موبارەك» دير، هەمەلەرى، قۇللۇق قيلب، ئولتۇرارلار).

خوجا كەلان ـ (قوللارىنى كوتەرب، دۇعا قيلار) تەڭرى تەعالا، پادشاه عالەمگە عۆمر، دەۋلەت بيرب، دۇشمەنلەرىنى مەقهور ئەيلەسۇن.

نادرشاه ـ ئىمدى خان آرقاداشمز ئۆزلەريگە بيلگيلەنگەن چادرغا بارب يازلسۇنلار. ئوغلوم ريزا قولى بلەن ميرزا مەهدى، سز بۇنلەرگە ميهماندار بولڭز. حەكم آتالق بزنڭ يانىمزدا قالسون، كيڭەشيمز بار. (هەمەلەرى تۇرارلار. نادر شاه خاننى ئيشكەكچە ئۇزاتار. حەكم بى بلەن نادر شاهدان باشقالارى چيقارلار. بۇنلەر ئوز جايلارىغا قايتب ئولتۇرارلار).

نادر شاه ـ آتالق! خزمەتڭزدەن مەمنون بولدم. سزگە بيرگەنم سوزدەن قايتمادم، بۇخارا خانلغىنى سزنڭ ئوغلڭزغا آلب بيرمرمەن. (حەكم بى قۇللۇق قيلار) براق بر ئشنى تۇشۇنۇب، ئويلاب غنا يۇرۇتماق كيرەك. خيۋادان قايتقانمدان سوڭ، ئوغلڭز رەحم توقسابانى هەم ئوزم بلەن آلب بارارمەن، بر نيچە ۋاقت مين بلەن يۇرسۇن. سوڭرا بر آز ئيران قوشۇنى بلەن بوخاراغا قايتارۇرمەن. سز ئۇ ۋاقتغاچا تاييارلغڭزنى كورە بيرەرسز. رەحم توقسابا مينم قوشۇنم بلەن بۇخاراغا كرگەچ، خاننى يقتارسز. براق ئەبول فەيز خاننى ئولدۇرمايسز، ئيسەن ـ آمان مينگە يۇبارۇرسز.

حەكم بى ـ خوب بولۇبدر، پادشاهم!

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

نادر شاه ــ ئەبۇل فەيز خاننى ئۆلدۈرمەسلىكگە سۆز بيرمەسزمى؟

حەكم بى ــ ئەلبەتتە بيرەمەن.

نادرشاه ــ ئۇنى مينىگە يۇبارۇرسز.

حەكم بى ــ ئەلبەتتە يۇبارۇرمەن.

نادرشاه ــ (ئيشىگگە قاراب) ميرزا مەهدى! (ميرزا مەهدى كيلەر) بۇز ملڭ رۇپىيە آتالىق غا بيرلسۇن. (حەكم بى قۇللۇق قيلەر) ئيمدى بارىب يازلگز. (حەكم بى بلەن ميرزا مەهدى چيقارلار. نادر شاه ياتاق ئۆيىگە ئوتار).

پەردە تۈشەر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

تورتنچى پەردە.

(ئيسكى بر گيلەم بلەن ئيكى ئۈچ ئيسكى كۆرپە توشەلگەن ئورتاچا بر ئۆي. چيتدەگى بر «كەت» ئوزرە ئەبۇل فەيز خان كويلەكچەن ياتقان، ئوخلايدر. كەت ياننىدا بر كۆرسيچە ئوزرە قويۇلغان شەمدانچەنڭ شەمى يانب تۇرادر. بر آزدان كيين قۇربان گۆل بر آفتاۋا سۇ آلب كيلەر. آفتاۋانى تاشناۋ يانيغا قويۇب، ئوزى سيكن گنە قايتب، خاننڭ يوزيگە قارار).

قۇربان گۆل ــ (يالغۇز) ئوخلايدر ..... شورم قۇرسۇن. دۇنيانڭ قارا چزقلارينى ئوقۇماق ئۆچۈنمى كيلدم مەن! خۇدانڭ سايەسى ديب، پادشاهلارنڭ ئۆيىگە سغندم. بۇندە كور گەنلەرمنى هيچ كوز گورمەسۇن. مينم شونچە يغلاشلارمغا قارامايىن، شول خان ئەكەسينى ئولدۇردى، ئونڭ تەختيغا چقدى. «كەرمنە» بيگىنى بالا چاقالارى بلەن تۇتوب، كيلتۇرۇب قامادى. سۆكرا برتە، برتە هەمەسينى بۇغدۇرۇب، قۇدۇققا تاشلاندى. بۇ كۆن ئيسە، ئوزينى رەحم بى قاماب قويۇبدر. ئيرتە

ئەلبەتتە ئولدۈرەر. بۇنڭ جايىدا ئوزى «سايەبى خۇدا» بولۇر. بر ـ ئىكى يلدەن كيىن بەنە برتەسى چىقار. ئونى هەم ساغاناغا جوناتىب «سايەبى خۇدا»لق‌نى ئوزى آلار. بزدە ئىسە، بۇ قارا كۇنلەرنڭ قايغۇسى قالادر. (برآز ئويلاب) توغرىسى‌نى ئەيتگەندە، بەنە ئوزىمز تنچ. خۇدا سايەسى‌دا بولمايمز، ئولدۈرلمەيمز دە.. آچ قارنم، تنچ قۇلاغم. (ئوڭ قولىنڭ پارما قلارىنى ئوچ يولا ئوپۇب، بيلكەسىگە ئۇرار) كوزم كورمە سۇنى . . . ! ئۇچ ـ تورت يل خۇدا سايەسى بول. سۇگرا قامال، سۇگرا ئول… مىنگە نيمە كيرەك شۇنلەر. (ئۇزاقدان كيلگەن آزان ئاۋۇشى تىڭلاب) آزانلار ئوقۇلدى. خاننى ئويغاتاى، نامازىنى ئوقۇسۇن. (ياتاق آلدىغا بارىب، خاننڭ آيا قلارىنى آۋقالار) خان بالام، آرسلانم … تۇرمابسزمى؟

خان – (سيسكەنب اويغانار) هەه… كمەر؟ (ياتاقدا ئوتۇرۇب) كمەر؟ سيزمى قۇربان گۇل.

قۇربان گۇل ـ مىن، مىن. قورقۇتدممى سزنى؟

خان – (كوزلەرىنى آۋقالاب) يوق، يوق… نيچۈن كيلدڭ؟

قۇربان گۇل ـ آزان ئوقۇلدى، سۇ كيلتۇردم، نازات قيلمابسزمى؟

خان ـ نيمەگەپلەر بار، قۇربان گۇل؟

قۇربان گۇل ـ تنچلق، آرسلانم!

خان ـ (ئويلايدر) بۇنلەر هەر سۇراغانمدا مەنە شۇندەى تنچلق، تنچلق، ديب مىنى دۇنيادان خابارسز قالدرديلار.

مىن قاماقدا، تەختم باشقالارقولندا، بالاـ چاقالارم بلمەم قايىردا. بەنە تنچلق ئيكەن. بلمەم بۇنلەر تنچسزلق ديب نيمەنى ديىلەر. (سۆيلەر) قانداى تنچلق؟ ئۈلفەتدەن خابارڭ بارمى؟

قۇربان گۇل ـ ئۈلفەت قاچقان، ئونى آختارىب تۇرالار. دەۋلەت توقسابا بلەن جىيەن قۇل بى، خوجا قۇل بى، كەريم بى، بەهرن بى‌نى تۇتۇب قامادىلار. ئيرتەگەچە ئولەرە ئيكەنلەر.

خان – (كوز ياشلەرن آرىتىب) مىنى نيمە قيلار ئيكەنلەر، آڭلادڭمى؟

قۇربان گۇل – نيگە يغلاى‌سز آرسلانم؟! نيمە بولسا، خۇدانڭ بۇيرۇغى بلەن بولار. تۇنەگۈن پادشا بى بى م، ئۇلۇغ ئيشانغا كوب پۇل يۇبارىب، سز ئۈچۈن دۇعالار آلديلار. ئەلبەتتە شۇنلەر بر ئيش قيلار.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

خان ـ ئوغۇللارم قايدا؟

قۇربان گۇل ـ آمان ئيسەن، تنچ. پاشا بى بىلەن برگە تۇرالار.

خان ـ آه... ئوغۇللارم، سزنى كمگە تابشۇرارمەن ئيمدى؟! (يغلار).

قۇربان گۇل ـ نيگە يغلايسز، آرسلانم؟ خۇدا ئۇرسۇن كم: باللارڭزغا هيچ بر نەرسە بولغان يوق. ئونلەر تنچ ئوتۇرۇبدۇرلەر.

خان ـ (نەفرەت بلەن) قوى مينى ئوز حالمدا. بوندان كيين شول تنچ سوزينى مينم يانمدا ئەيتمە! دۇنيادا هيچ بر ماعناسى بولماغان بو سوزنى سين ئيك يامان ماعنالاردا ئشلەتيب تۇراسەن. مين قامالدم، تنچ. باللارم قاماقدا، تنچ. ئۇلفەتنى آختارالار، دەۋلەتنى ئولدورەلەر، يەنە تنچ! بۇ قايداى تنچ، بوقايداى تنچلق... آه باللارم، سز نيگە كچكلكدە بەختسزلققا ئوچرەدڭز! بۇنگە مينمى سەبەب بولدم؟ (قاتتغ يغلار) كاشكى دۇنياغا كيلمەگەن بولسا ئيدم. (رەحم بى كيلەر. قۇربان گۇل بر چيتدە قول قاۋۇشتورۇب تۇرار).

رەحم بى ـ خان حضرەت، نيگە يغلاىسز؟!

خان ـ (سيسكەنب، باشنى كوتەرۇر. ئستەمدين ئورندان تۇرار) هيچ!

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

رەحم بى ـ ئوتۇرڭز، ئوتۇرڭز، (خان ئوتۇرار) نيگە يغلايسز؟

خان ـ هيچ، باللارم ئيسمگە كيلديلەر.

رەحم بى ـ باشغا ئش تۇشكەچ، ئيك آخماق چارا يغلاماقدر. يغلاماڭز!

خان ـ مين سزگە نيمە يامانلق قلدم؟!

رەحم بى ـ هيچ!

خان ـ آتاڭز مينگە آتالق ئيدى. باباڭز، مينى تەختغا ئوتقوزوب، آتالق بولدى. ئوزڭز ئيراندان كيلگەچ، يات آتالق قلدم. بوتۇن حۇكومەت ئشلەرينى سزگە تابشوردم. يەنە نادرشاهنڭ ئوبۇنلاريغا بيريلب، مينى قاماتدڭز! نادرشاه آلدندا مين بلەن سزنڭ نيمە آيرماڭز بار. بۇ كۇن مينى توشۇرگەن ئيكەن، ئيرتە سزنى هەم تۇشورمەسمى؟!

رەحم بى ـ خان حضرەت! دۇنيادا هەر كم ئوز كوچيگە قاراب غنا ئورۇن توتادر. بو، تركچيلكنڭ ئيك ئوتكور بويرۇغيدر كم: بونگە، بوبۇن سونماغانلارنڭ دۇنيادان چقب كيتشلەرى لازم بولادر. سز بۇخارانى ئيدارە ئيتەرلك كۇچ كورسەتە آلمادڭز. دەۋلەتڭزنڭ بويۇك، بويۇك تيرەكلەرينى ئوزقولڭز

بلەن بيقتا بيردڭز، بۈتون ئشنى مينگە ئيمەس، بر «آخماق مۆغامبل» بولغان ئۆلفەتگە تابشردڭز. تەختدەن تۈشكەنڭزنڭ سەبەبى شولدر. نادرشاەنڭ ئيسە، بو ئشدەن خابارى يوقدر. نادر شاە سزنى تۈشورگەن ئيمەس.

خان – نادرشاەنڭ بو ئشلەردەن خابارى يوق ديگەنڭز يالغان ئيمەسمى؟

رەحم بى – (جلمەيب) يالغان ئيمەس.

خان – نيگە ئيراندان قوشۇن آلب كيلدڭز؟

رەحم بى – كەتتە قورغاندا چقفان عيبادۇللا بيك فتنەسينى باسدرماق ئۈچون.

خان – ئيمدى مينى نيمە قيلاسز، ئولدۈرەسزمى؟

رەحم بى – يو..ق، تەڭرى ساقلاسۇن بو ئشدەن.

خان – (يالنب قوللارينى ئۈزاتار) آتالق، مينى ئولدۈرمەڭز، خانلقنى سزگە باغشلادم. ئەيتڭ مينى ئولدۈرمەيسزمى؟ ئەيتڭ!

رەحم بى – سزنى ئولدرمەيمەن، خانلق هەممينگە كيرەك ئيمەس. ئوغلۇڭز عەبدۇمۇمن خاننى سزنڭ ئورنڭزدە ئيرتە خان كوتەرەمەن.

خان – مينى نيمە قيلاسز؟

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

رەحمبى – سز شو هەفتە آراسندا ئيرانغا، نادرشاە آلديغا بارارسز.

خان – ئوخ... خۇداغا شۇكۇر! مينى ئولدرمەڭز. مين هەجگە بارارمەن، هەجگە.

رەحم بى – (جلمەيب) ئۈندەن سۆڭرا قاياققا بارساڭز، بارا بيرەرسز. حازردا مين سزدەن بر نەرسەنى سۆراماق ئۈچون كيلدم.

خان – سۆراڭز.

رەحم بى – پوللارڭز قايدا؟

خان – خازينا ئوز قولڭزدەكۆ!

رەحم بى – سزنڭ ئوز خازيناڭز؟

خان – مينم ئوز پوللارمنڭ حيسابى ئۆلفەتدەدر. شوندان سۆراڭز.

رەحم بى – ئۆلفەتنڭ قايدا ئيكەنن بلمەيسزمى؟

خان – بلمەيمەن.

رەحم بى – خەى. سز ئوتۇرڭز. ياقندا ئيرانغا بارارسز.

خان – بالالارمنى ساغندم. شونلەرنى مينگە يوبارساڭز، كورۈب قوياى.

رەحم بی – خوب. قوربان گۇل بلەن یۇبارۇرمەن (قوربان گۇل گە) کیل سبن بلەن بۇبارای.

(قوربان گۇل بلەن چقب کیتەر).

خان – (خان جایندان تۇرۇب) تالڭ آتا یازدی. تارەت قیلای ئیمدی. (ناشتاۋغا کیلب، آفتابانی آلب، تارەت قیلا باشلار) تەگریدەن باشقا کمسەم قالمادی. کورمسزمی، هەمە جەنجەللەر پۇل ئوچۇن ئیکەن. (خان تارەتنی بترە یازغاندا، عەبدۇمۇمن تورە بلەن ئوکەسی کرب سەلام بیردلەر).

خان – (تارەتنی بترب تۇرار) هە ئوغللارم کیلدگزمی؟ (یۇزینی آریتب، ئونلەرنی برتە، برتە قۇچاقلاب ئۇپار) قالای سین ئوغلۇم؟! (کوز یاشلارینی آریتار).

عەبدۇمۇمن – شۇکور.

خان – سبن قالای؟ (کچکنە ئوغلی بوینینی بۇکمەك بلەن جاۋاب بیرگەن بولار) آنالڭ قایدا؟

عەبدۇمۇمن – ئۇیدە.

خان – هەمەگز بر ئۇیدەمی؟

عەبدۇمۇمن – هە، بر ئۇیدە. (خان کچکنە ئوغلینی قۇچاقلاب، ماڭلایندان ئۇپار، کەتتە ئوغلینی قۇچاقلاب، باشینی ئونڭ ئۇموزیگە قویوب، یغلار).

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

بالالار – (بردەن یغلاب، خانغا یاپشب) آتا، جانم نیگە یغلایسز. بزنی نیمە قیلارلار ئیمدی؟

خان – هیچ ئوغلوم، هیچ. کیتگز ئیمدی آناگزنڭ یانندا تۇرۇگز (یەنە قۇچاقلاب، ئوپار. ئیکەلەسینی ئیشك گەچە کیتۇرۇب، یەنە ئوپۇب، ئۇزاتار. شول چاغدا ئیکی غجەجەکنڭ «بی باکچە» کۇیلەگەنی ئیشتلەر. خان چالغۇ تاۋوشینی قایغۇ آستندا تڭلاغاندان سۇڭ سۇیلەر) ئینسانلار، دۇنیانڭ ئۇیالماق بلمەگەن حایۋانلاری! برگزنڭ کوز یاشلاری؛ برگزنڭ شادلق باغچالارینی سۇغارادر. برگزنڭ ماتەم ئگفرمشلەری، یەنە برگزنڭ توی چالغۇلارینی کۇیلەتەدر!

بر برگزنڭ بارلقلاری‌نی ییب، حرسلارگزنی تویدورماق‌دان قاچانغاچا بیزمەیسز! (کۇن آقارغانن کورۇب) نامازمنی ئوقوب آلاین. (جای نامازینی یایار. نامازنڭ برنچی رەکەعتی‌نی ئوقوغاچ، ئۇینڭ بربۇچماغدان دیۋارنڭ تیشلگەنی سزیلەدر. کیسەك، توپراقلار توکولە بیرەر. خان نامازنڭ ئیکنچی رەکەعتی‌نی تیز بترەر. تیلبەلنب تۇرار. بۇیۇك بر قورقو بلەن تشنڭ سۇگی‌نی کۇتۇب تۇرار. دیۋار کەتتەرەك آچلغاچ، ئۇزۇن ساقاللی بر قشلاقلی بر قازما کوتەرب چقار) بو کم؟... سبن کم سین؟! (هەلیگی آدام،

گەپۇرمەين قازماسىنى يېرگە قويۇب، تېلپەكىنى آلىب، ياساما ساقالىنى يېشكەچ، ئۆلفەت ئىكەنى آڭلاشلار) ئۆلفەت!... .

ئۆلفەت ـ مىن ئۆلفەت قۇلڭزمەن، خاقانم!

خان ـ آه... ئۆلفەت، نېگە بوندەي كېلدڭ؟

ئۆلفەت ـ قورقماڭز، سزگە خزمەت ئۆچون (خاننى قولتۇغىدان آلىب، كەتگە ئوتقۇزار. ئۆينڭ ئىشىگىنى سىكن گنە ياپار. قايتىب كېلىب، خان يانندا ئوتۇرار) بلەسزمى، رەحم بى مېنى توتۇب ئۆلدۈرمەك ئۆچۈن ترشەدر. مىن قاچىب يۈرۈبمەن.

خان ـ قايدا ئىدڭ؟

ئۆلفەت ـ مىن ئىران قوشۇنندا ئىدم.

خان ـ ئىشىمز نىمە بولار. مېنى ئىرانغا يۆبارا ئىكەنلەر توغرىمى؟

ئۆلفەت ـ نادرشاەغا رەحم بى هەم حەكم بى سزنى ئۆلدرمەسلك ئۆچون سوز بېرگەن ئىكەنلەر. نادر شاهنڭ بۇيرۇغى بلەن رەحم بىگە قوشۇلوب كېلگەن ئىران قوشۇنى سزنى آمان ـ ئېسەن آلىب قايتارغا شاهدان بۇيرۇق آلغان ئىكەنلەر.

خان ـ قاچان بارارمز ئىمدى!

ئۆلفەت ـ توختاڭ، هەلى ئىش بۇزۇلوب قالغان.

خان ـ نىمە بولغان؟

ئۆلفەت ـ نادرشاهنڭ ئۆلۈم خابارى كېلگەن.

خان ـ نىمە... نىمە... نادرشاه ئۆلگەنمى؟

ئۆلفەت ـ ئۆلترلگەن.

خان ـ كم ئۆلدرگەن ئۇنى؟! ئېۋاى... مېنىم بەختىم قارا ئىكەن!

ئۆلفەت ـ ئىران ئېلى ياغىيقب، ئۇنى ئۆلدۈرگەنلەر. بۇ خابار بۇخاراغا كېلگەندەن سوڭ رەحم بى سزنى يۆبارماق فىكرندەن قايتقان.

خان ـ ئىمدى مەن نىمە قىلامەن؟

ئۆلفەت ـ ئىران قوشۇنى سزنى آمان ـ ئېسەن قولىغا آلماسا، بۇخارادان كۆچمەيدر. بۇنى شۇ كۈن رەحم بىگە بلدردىلەر.

خان ـ نىمە دېگەن ئۇ؟

ئۆلفەت ـ هەنوز برنەرسە دېمەگەن. براق ئىراننڭ قوشۇن باشلقلارى، رەحم بى سزنى ئۆلدۈرۈب قويماسۇن، دېيب قورقالار، سزنى، ئىش قىلىب، قاچرماق ئۆچۈن مېنى يېبەردىلەر. شۇ تابدا مىن بلەن قاچابسز.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

(ئیشکگه بارب، تکلانغاندان سۆڭ) کیلگز، شەهەردەن چیقب، ئیران قوشونیغا قوشۇلامز.

خان ـ قاندای قلب قاچامەن؟

ئۆلفەت ـ قاچماقنڭ قاندای ـ ماندابی یوق. مەنە شۇ یولغا کرب آلساڭز، قاچب قوتولارمز. مینگە ئشانڭز، هیچ قورقماڭز.

خان ـ باللارمنی، نیمە قیلاین؟

ئۆلفەت ـ ۋاقتیمز آز قالغان. یورۇڭز، تیز قاچایق. بر بەلا چقماسۇن.

خان ـ باللارم نیمە بولالار.

ئۆلفەت ـ (ئیشکنی تکلاب قایتغاندان سۆڭ) بۇخارا تەختیغا چنگز باللارندان. باشقا کشی چقارالمایدر. شۇنڭ ئۈچۈن رەحمبی کەتتە ئوغلیگزنی خان کوتەرمدر. سزنڭ ئۆزلەرگە ئشڭز بولماسۇن. (قولینی تۇتۇب) یورۇڭز، بات قاچایلق ئیمدی.

خان ـ (نورنیدان تورار) مین قاچقاچ، باللارمنی ئولدرمەیلەرمی؟

ئۆلفەت ـ ئولدرە آلمایلار. ئوغلگزنی خان کوتەرشدەن باشقا چارالاری یوقدر. یورۇڭز، تیز

قاچایلق (خاننی تیشکگە آلب بارار) کرڭز، تیز کرڭز!

خان ـ (بردن کیینگە آتلب) یوق قاچمایمەن. قاچسام باللارمنی ئۆلدۆررلەر.

ئۆلفەت ـ ئوف!... (بوگزورۇب ئیشکگە بارب تکلاغاندان سۆڭ) نیگە بۆندەی قیلاسز؟! شۇ تابدا بر تەسی کیلب، شۇ حالنی کورسە، ئیکیمزنی هەم ئۆلدۆرەرلەر.

خان ـ مین ئیراندە نیمە قیلارمەن؟

ئۆلفەت ـ ئۆندەن کۆچ ییغب قایتارمزدا، یەنە رەحم بی بلەن ئورۇشارمز. ئیران سزگە یات ئیمەس باباڭزدان نیچەلەری بۇخارادان ئیرانغا کۆچگەنلەر. کیلڭز، تیز قاچایلق. کرڭز تیز!

خان ـ (کرمەکچی بولۇب یەنە قایتار) آه.. باللارم! سزنی کمگە تاشلاب کیتەین؟

ئۆلفەت ـ نیگە بۆندەی قیلاسز. کیلب ئیکەۋیمزنی هەم ئۆلدۆررلەر!

خان ـ (جۆدە قىلغان) توختا بر آز ئۆلفەت! باللارمنی چاقرب، بر کورەی!

ئۆلفەت ـ (توز بۆزلەریگە ئورۇب) ئی ـ ۋای بتدك.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/1134

تاۋۇشلارى كيلەر. قاچقان جەللاد بلەن بيش كشى قيلچلار چيكب كرەرلەر).

جەللاد ـ (تيشكنى كورسەتب) مەنە شوندەن كيلدى.

(ئۇچ كشى يۇگۇرۇب كرەرلەر. قالغانلارى «بۇ تاشقاريدان بارايلق» ديب چاپب چيقارلار).

پەردە تۇشەر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

بيشنچى پەردە.

(سەحنەنڭ توردا قارانغۇ بر زندان (چلدۇختەران زندانى).
ئۇلفەت خوجا ساراى، دەۋلەت توقسابا بلەن يەنە ئيكى - ئۇچ بيكنڭ ئۇلۇكالەرى آسلغان، ئوتقۇزۇب بۇغدۇرلغان، قانغا بويالب ياتقان برحالدا تۇرادر. چيتدە قاراماى چراغى، تۇتۇنلار ساچب، يانماقدا. بر آزدان كيين رەحم بى يالغۇز كيلەر. آغر بر يۇرۇش بلەن يۇرۇب، ئولۇكالەرنڭ هەر برتەسيگە ئيس قويۇب قاراب، زندانى بر ئەيلەنب چيقار. رەحم بى كيتگەچ، مەنزەرە ئوزگەرب، سەحنەنڭ بيرى ياغندا بۇخارا ئەركىنڭ سالاماق آيۋانى كورۇنەدر. آيۋان آستنداغى تەختنڭ هەر تاماندا قيمەتلى قالىلار، كورپەلەر توشەلگەن، شەمەلەر، «چل چراغ»لار يانب تۇرادر. رەحم بى رەسمى كييمى بلەن كەمەرلك، قياچاق حالدا بر تاماندان كورۇنۇب، سيكنەب تەختغا ياقنلاشار. بر آياغىنى تەختنڭ باسقچيغا قويۇب، تزەسيگە تايانب سويلەر).

رەحم بى ـ بوليمزنڭ آزى قالدى. مەنزلگە ئيرشە يازدق، ئەبول فەيزخان كيتدى. ئۇنى ياقلا-

شۇ تابدا كيلىب، بزنى ئۆلتۈرەرلەر. بارى بز، باللارنىڭزنى كورە آلمايسز!

خان ـ نيگە كورە آلمايمەن؟

ئۆلفەت ـ كورە آلمايسز، چۈنكى... (بر تاۋۇش سيزگەن كەبى بولۇب، يۈگۈرۈب ئيشىككە بارب، تىڭلاب، تيلبە بولۇب قايتار) خان! آداملار كيلەلەر. (ساقالىنى تاقار) كيلىك قاچامز. (قازماسىنى آلار) كيلىك، تيز كيلىك. (آياق تاۋۇشلارى كيلەر) مىن قاچەم، كيلىك (تيشكەكە كرگەندەن سوڭ باشىنى چقارب، خاننى چاقرار) كيلىك خان. (خان هەم يۈگۈرۈب تيشككە كرمەكچى بولغاچ، ئۈچ جەللاد كەتتە پچاقلار آلب كيلەلەر. ئۆلفەت قاچار. جەللادلار قاتب قالغان خاننى كيلىب تۇتارلار).

جەللاد باشى ـ بو نيمە؟ كم كيلدى بۇ يولدان؟

(خان ئندەمەيدر) كم كيلدى بۇ يولدان؟ (پچاقنى كوتەرر).

خان ـ ئۆلفەت كيلگەن ئيدى. مينى قاچرماقچى بولدى، كيتمەدم. (جەللادلار. شاشب بر برلەريگە قارايلار).

جەللاد باشى ـ (بر جەللادغا) چاپ، بيكگە خابار بير، قاراۋۇل بيرسۇنلەر، شۇ ئۆينىڭ آرقاسيغا بارب، آختارارسز. (جەللاد يۈگۈرۈب چيقار) بز ئيكىمز بۇ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

كشىنىڭ ئشىنى كورەيلك. (ئيكەلە جەللاد، پچاقلارينى كوتەرب، خانغا هۆجوم قيلارلار).

خان ـ (جەللادلار بلەن تالاشب، قچقرادر) نيگە مينى ئولتۈرەسز؟ ۋاى، داد!

جەللاد باشى ـ ئوغلىڭز بۇيۇرديلار.

خان ـ (تالاشدا) ئوغلوم... يوق... ئۇبۇيۇرماس... (پچاق كوكرەكيگە تيگەر) ۋاخ، ئولدم. (يەنە بر پچاق ئورارلار. خان يقلار) آه، نيگە قاچمادم... باللارم... ئولدم... ئۆلفەت (ديب جان چيكشدر. جەللادلار، پچاقلارينى قينلاريغا سالب، خاننىڭ سۆڭ سوالۇشينى كۆتۈب تۇرارلار. شۇ تابدا ئۆلفەت، قشلاقلى ئەفتندە كەتتە بر پچاق قولندا، تيشكدەن چيقار. سيكن گنە جەللاد باشيغا ياقنلاشب، پچاقنى سوقۇب يبەرۇر. جاللاد باشى «واخ» ديب يقلغاچ، ئۆلفەت ئيكنچى جەللادغا هۆجۇم قيلار. ئول قچقرب قاچار. ئۆلفەت خاننىڭ ئولۈگى ئۈستيگە كيلەر).

ئۆلفەت ـ بۇرەكسز خان، قاچمادى، ئولدى. مۆهرينى آلاى. بولدا كيرەك بولور. (خاننىڭ كسەسدەن موهرينى تيز آلب، يۈگۈرۈب تيشككە بارب بوقالار. آياق

غانلارنڭدە روحلەرىگە فاتيحا ئوقۇب كيلدم. ئيمدى كم قالدى؟ چۇمچۇق كەبى كچگنە برخان! شۇندەى (قولى بلەن كورسەتب) آلاسەن. كەللەسيـنى ئۈزۈب تاشلايسەن....! روحڭ شاد بولغاى آتام. سين بىرمەگەن ئشنى مين بتردم. يوق، بۇنلەرنڭ هەمەسى سين ئيكگەن ئۇرۇقلارنڭ ميۇەسيدر. سين مينگە يول كورسەتمەسە ايدڭ، سين، نادرشاه بلەن دوستلەشب، مينى ئونگە يوبارماسا ئيدڭ. بۇ ئشلەر بولماس ئيدى. بولغاندا هەم، جۇدە قيينلق بلەن بولارئيدى. (مير ۋافا كيلەر).

ميرۋافا - يولداش قالاندار كيلبدر. سوزى بار ئيكەن. باشقا بريول بلەن آلب كيلدم.

رەحم بى - كيلتۇرگز. (مير وافا پەنەدە تۇرغان يولداشنى چاقيرار. يولداش، شۇل بۇرۇنغى قالاندار ئەفتى بلەن كيلب، دۇعا قيلار).

يولداش - آمين، تيززەك بۇ آياغڭزنى ئيكنچى باسقچغا قويۇب، تەختغا چققايسز، آللاهۇ ئەكبەر.

رەحم بى - (كولۇب) مە تينتەك. نيمە گەپ؟

يولداش - ياخشيلق بيك! سزنڭ خان بولۇشڭز توغريسيدا آداملار بربرلەريگە سويلەشب تۇرادرلار.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

رەحم بى - نيمە ديبلەر؟

يولداش - آداملار رازى، خانلق، آتالق بيكنڭ حەققى ديبلەر. براق بيكلەر، ئيل باشلقلارى بۇڭشگە كونمەيلەر: چنگز آۋلادى بولماغان كشى خان بولا آلماس ديبلەر. مەنە شۇ سوزلەر. باشقا آداملارنى برآز توشۇندۇرمەدر. شۇنگە برچارا قيلشڭز كيرەك.

رەحم بى - قانداى چارا؟

ميرۋافا - بۇنڭ چاراسى قۇلاى. مۇللالاردان برفەتۋا آلاسز. شۇنڭ بلەن بتەدر.

رەحم بى - ئونى قيلامز.

يولداش - يەنە قزق برگەپ بار. ئيرانـدان كيلتۇرگەن قوناقلارڭز. باشيمزغا بربەلا چيقارماسالار، ياخشى ئيدى.

رەحم بى - نيمە قيلديلار؟ (يۇرار).

يولداش - بۇخارانى مانغتلاردان تازالاش كيرەك، ديب سوز تارقاتار ئيكەنلەر. بر نيچە بيكلەريمزگە كشيلەر يوبارب، «سز ئشگە كرشڭز، بز ياردام قيلامز» ديگەنلەر. عەبدۇمۇمن خاننى ئەركەن قاچرب، سۇڭرا سز بلەن ئورۇشماقچى ئيكەنلەر، ديگەن خابارلار بار.

رەحم بی ـ آخماقلار، بۇخارادا نیمە ئشلەری بار ئیکەن؟! نادرشاه ئولدرلگەن. یۇرتلاری بۇزۇلۇب تۇرادر. بارب ئوز ئشلەرینی تۈزەتسۇنلەر.

میرۋافا ـ بیك. عەبدۇمۇمن خاننك ئشینی بر یاقلق قیلماساڭز، یەنە بر جەنجەل چیقار.

رەحم بی ـ (میرۋافا) سز بۇنی چیقارب یۇبارك، آخون بلەن قازی نیزامنی مینم یانمغا چاقرتك. ئوزڭز، ئیران قوشۇنیغا بارب. سەردارلارغا ئەیتك. ئوزلەرینی کورمەك ئستەیمەن. کیلسۇنلەر. (دانیال بی کیلەر، میرۋافا بلەن قالاندار ئۇنىڭە سەلام بیرب جیقارلار).

دانیال بی ـ (رەحم بیگە) بو قالاندار کم؟

رەحم بی ـ تانیمایسزمی؟

دانیال بی ـ تانشقا ئۇخشمایدر.

رەحم بی ـ بر کیچە آتام بلەن ئوتورغانیمزدا کیلگەن ئیدی کۆ.

دانیال بی ـ هە... بۇ بار ئیکەن آ... شۇنىڭ سوزلەرینی ئیسلەیسزمی؟ کەرامەتی بار ئیکەن. بابا ئەیتسەڭز ئیدی. دۇعاسینی آلار ئیدم.

رەحم بی ـ خەی، یەنە کیلەر.

دانیال بی ـ ئیبراهیم کینەگەسنی کیلتۇردیلەر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

رەحم بی ـ قانی؟

دانیال بی ـ ساقلاۋدا تۇرۇبدر.

رەحم بی ـ ئو، بالا! (حزمەتچی کیلەر) ساقلاۋغا چیقب ئەیت، ئیبراهیم آتالقنی کیلتۇرسۇنلەر. (خزمەتچی کیتەدر).

دانیال بی ـ قوللارینی باغلاب، کیلتۇرگەنلەر. بیچارا، قاریب قالغان.

رەحم بی ـ کوزی کورمەیدرمی؟

دانیال بی ـ یوق، کورمەیدر. بیچارانك دۇعاسینی آلساڭز، یاخشی بولۇر.

رەحم بی ـ ئەلبەتتە، ئونگە حۇرمەت قیلامز. (برکشی ئیبراهیم بینی کیلتۇرەر. قوللاری باغلانغان، کوزی کورمیدر). آتالقنك قوللارینی آچ! (هەلیگی کشی ئیبراهیم بینك قوللارینی آچار) آتالق عەمەك ئوتۇرڭز، قالایسز؟

ئیبراهیم بی ـ (ئوتورار) کوزم کورمەیدر. سز کم بولاسز؟

رەحم بی ـ تانیمادڭزمی؟ مین رەحم بی.

ئیبراهیم بی ـ هە، تانیدم، تانیدم. خۇداغا شۇكۇر یاخشی مەن.

دانیال بی - ھەلی مېنی ھەم تانیماسڭزچی،
آتالق!

ئیبراھیم بی - (برآز ئویلاپ) سز دانیال بی ئیمەسمی؟

دانیال بی - تاپدڭز.

ئیبراھیم بی - قالایسز، ئۆکە؟ کورۆشەیلك ئی
(قوللارینی ئۆزاتار، کورۆشەرلەر). ئیسکیلەردەن یالغۆز
سز قالپسز. رەحمەتلك ئەکەلەرڭز ئۆلگەنلەر ئیکەنلەر.

دانیال بی - ھە. ئەگری یرلاقاسۆن ئۆلدیلەر.

ئیبراھیم بی - خەی، دۆنیا بۆندەی ئیکەن. برتە
کیلب، برتە کیتەر ئیکەن دیە.

رەحم بی - آتالق عەمەك. مینی قۆتلامایسزمی؟

ئیبراھیم بی - سزنی نیگە قۆتلای ئیکەنمەن،
جیبەنم؟

رەحم بی - دۆشمەنڭزنی ئۆلدوردم (ئوتورار).

ئیبراھیم بی - سز ئولدورمەگەندە، ئوزی ئولماسمی
ئیدی؟

رەحم بی - شۆندەی ئیکەن. سز نیگە ئۆنگە
یاغیب، شۆنچە ئورۆشدڭز؟!

ئیبراھیم بی - ئۆ، ئیلگە یامانلق قیلدی، یۆرتنی
تالادی، حۆکۆمەت ئیشلەریگە قارامادی. کیچە کۆندۆز

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

چاغر ئیچب یاتدی. مین ئۆنڭ شۆل ئیشلەریگە قارشۆ
بولۆب ئۆرۆشدم.

رەحم بی - مین نیمە قیلدم؟!

ئیبراھیم بی - سز بۆ ئیشلەرنی ئوزڭز ئۆچۆن
قیلاسز کۆ چاغی!

رەحم بی - قایدان بلدڭز؟!

ئیبراھیم بی - رەحمەتلك آتاڭزنڭ نادرشاە ئیتەکیگە
یاپشقانینی بلەر ئیدم. سز ھەم نادرشاھغا باردڭز، ئۆنڭ
قۆشۆنینی کیلتوردڭز. ئەبۆل فەیزخاننی ئولدۆرگەندەن
سۆڭرا، بۆتۆن ئیشنی ئوز قولڭزغا آلب تورۆبسز.

رەحم بی - عەبدۆمۆمن تورانی خان کوتەر-
گەنیمزدەن خابارڭز یوقمی عەمەك؟

ئیبراھیم بی - عەبدۆمۆمن تورا ئون بیش یاشار
بر بالا. ئۆنی خان کوتەردڭز نیمە، کوتەرمەدڭز نیمە!

رەحم بی - سز بولغاندا نیمە قیلار ئیدڭز؟!

ئیبراھیم بی - مین بولغاندا، ئەبۆل فەیز خاننی
تۆشۆرگەچ، قۆرۆلتای چاقرار ئیدم. یاکی خان بلە
ئۆنڭ آتالغینی ئیل باشلقلارینڭ کیکەشلەری بلەن
بلگیلەر ئیدم.

رەحم بی - مەنە ئیل باشلقلاریمزدان برتەسی

سز. ئيلگز كينه گه س؛ بۇخارانك تۇبچەك، بۇيۇك برئيلى. كيلگز، بۇندەى ماعناسز سوزلەرنى قويگز، برگەلەشب، كيكەشب ئشلەيلك؛ عەبدۇمۇمن خاننك حۇكۇمەتىنى بيركنەيلك.

ئيبراهيم بى – مين جۇدە ياخشى بلەمەن؛ سز شۇ كۇن ـ ئيرتە عەبدۇمۇمن‌نى هەم آتاسينك آرقاسيغا يۇبارب، تەختىنى آلارسز. جيبەنم. مين ئەبۇل فەيز خان بلەن ئۇرۇشدم، چونكى ئۇل حەقسزلك قيلغان ئيدى. سز بۇ كۇن ئۇندەن آرتوق عقسزلق قيلا تۇرۇبسز. كوزم بولسا ئيدى. ئيرتەدەن باشلاب، سز بلەن هەم ئۇرۇشار ئيدم. نيمه قيلاى كم كوزم يوق‌ەى، سز كۇبۇخارا تەختى‌نى آلارسز. عەبدۇمۇمن‌نى ئولدۇرەرسز. بەلكم مينى هەم ئولدۇرەرسز. براق، شۇنى بلب قويگز كم: بۇ تەخت سزنك باللارگزغا بۇقماغوسيدر. (آخۇن بلەن قازى نيزام سەلام بيرب كيلەرلەر).

رەحم بى – مەرحەمەت قيلسۇنلار (ئيبراهيم بى‌نى كورسەتب) آتالقنى تانيمادگزمى؟

آخۇن – (ئيبراهيم بى‌گە قاراغاندان سۇڭ) كينەگەس آتالق‌مى؟ كورۇشەيلك ئى (ئيگەلەسى، يارب كورۇشگەچ، ئوتورارلار).

قازى نيزام – (ئيبراهيم بيگە) آتالق، خۇداغا شۇكۇر قيلگز. بيكنك غەيرەتلەرى بلەن دۇشمەنلەرگز يوقالديلار. ئيمدى قالغان عۇمرگزنى شۇ كشينك كۇلگەسندە تنچغنا ئوتكەرەرسز. (ئيبراهيم بى جاۋاب بيرمەيدر).

رەحم بى – بر ـ ئيكى شەرعى مەسئەلە بار. شۇنى سوراماق ئۇچۇن سزلەرنى چاقردم.

آخۇن – مەرحەمەت قيلك، تەقسير!

رەحم بى – شۇل تورت ـ بيش كۇنلك جەنجەليمزدە ئەبۇل فەيزخان بلەن يەنە بر نيچە كشى ئولديلەر.

آخون – ها، تەقسير.

رەحم بى – بۇنلەرنك ئولۇميگە مين سەبەب بولدم. شۇنك شەريعەتدە حۇكمى نيمە بولسا؟

آخون – تەقسير، هاتەقسير. مەسەلەن «بالۋاى عام»دا ئولگەنلەرنك قاتيلى هيچ كم بولمايدر. ئۇنلەر «بالۋاى عام»غا سەبەب بولديلار، ئوزلەرى ئولديلەر، شەريعەتنك حۇكمى شۇدر، تەقسير.

قازى نيزام – ئەبۇل فەيزخان حۇكۇمەت ئشلەرينى باجارا آلمادى. شۇنك ئۇچۇن حۇكۇمەتنى باشقا

كشبگه تاپشۇرماغى كېرەك بولدى. بۇنى قىلماغاچ، جەزاسىنى كوردى.

رەحم بى – بزنڭ آرامزدا بر سوز بار: چنگز خان آۋلاديدان بولماغان كشى خان بولا آلمايدر. دىيلەر. بۇ توغرىدا شەرىعەتنڭ حۇكمى نيمە بولسا؟

آخۇن – شەرىعەتدە بۇندەى برنەرسە يوقدر. كمنڭ قولندان ئش كيلسە، شۇل خان بولا بيرەدر.

رەحم بى – شۇل ئيكى مەسئەلە توغريسندا «رىۋايەت» (فەتۋا) بيرەسزمى، تەخسير؟

قازى نيزام – ئەلبەتتە بيرەمز.

رەحم بى – ئبرته شۇنى يازب كيلتۇرگز!

آخۇن – خوب بولۇبدر.

ئيبراهيم بى – رەحمەتلك رەجەب خان بلەن برلەشب، ئەبۇل فەيزخانغا قارشۇ ئورشغانيمزدا، شۇندەى كيكەشگەن ئيدك كم: بۇخاراغا بارب كرسەك، بۇتۇن مۇللالارنى بر مەدرەسەگە سالب، ئوت قويامزدا، ھەمەسىنى ياندرامز. ئيلىمزنى بۇزۇب، راسۋا قيلغان شۇنلەر. بۇنلەر، دينگزنى تورەتەمز، ديب دۇنيامزنى مۇردار قيلديلار.

قازى نيزام – نيمە قيلدق بز؟!

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ئيبراهيم بى – سز قازى نيزام ئيمەسمى؟

قازى نيزام – هە، مين قازى نيزام.

ئيبراهيم بى – تۇنەگۇن ئەبۇل فەيزخاننى «سايەيى خۇدا» ديب اياقلارينى ئوپماغان ئيدگزمى؟ ئەبۇل فەيزخان خاتۇنلار بلەن ئيچشب ياتقان بر كيچەنڭ ئبرتەسندە، ئۇنڭ آلديغا كيلب، «بۇ كيچە تۇشمدە پەيغەمبەرنى كوردم، سزنى سوراب يۇبارديلار» ديب چاپان كيگەنگزنى ئونوتدگزمى؟ تۇنە كون سزگە چاپان بيرگەن سايەيى خۇدانڭ ئولۇميگە بۇگۇن فەتۋا بيرەسز. هيچ ئويالمايسزمى؟ تۇشگزدە ئەبۇل فەيزخاننى سوراغان پەيغەمبەر يەنە بر يولا تۇشگزگە كرب، ئۇنى سوراسالار، نيمە ديسز؟ بۇنلەر آزنيمش كە بى چنگز خاننڭ باساغىنى هەم يوق قيلماقچى بولاسزمى؟

دانيال بى – آتالق ئەكە. شەرىعەتنڭ حۇكمى شۇ ئيكەن دە.

ئيبراهيم بى – مين شەرىعەت-مەرىعەتنى بلمەيمەن. ئشگزنى توغريلاماقچى بولساگز، قورۇلتاى

چاقرارسز. بۇنلەرنىڭ سوزى يارىم چاقاغا آرزيمايدر.
(مير ۋافا كيلدر).

ميرۋافا - ئيران سەردارلارى كيلدىلەر.

رەحم بى - (دانيال بيگە) آتالىقنى سز قوناق قيلىڭز. بۇكىشيگە ياخشى قاراشىب، حۆرمەت كورسەتىڭز. (مير ۋاغا) سز سردارلارنى كيلتۇرگز. (دانيال بى ئيبراهيم‌بەن، ميرۋافا چيقارلار. رەحم بى مۇللالارغا سويلدر) مين ئيران سردارلارينى چاقردم. ئيران قوشۇنى بۇخارادا قالا بيرسە، ياخشى بولمايدر. بۇخارادان چيقب كيتشلەرينى تەكليف قيلامەن.

آخۇن - كوب ياخشى قيلاسز بيك. كيلگەن قوناقنىڭ كيتشى بوقمى؟ بۇخارادا نيمە ئشلەرى بار؟

رەحم بى - بۇ كيچە مينم سوزمنى تىڭلاماى، يەنە بۇخارادا قالماقچى بولساﻻر، بو توغريدا ئيرتە سزلەر بلەن باشقاچا كيكەشەرمز. ئەلبەتتە ئيرتە شۇل ريۋايەتلەرنى آلب كيلەرسز.

آخۇن
قازى نيزام } - خۇب بولۇيدر (ئۇرارلار).

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

رەحم بى - كيتەسزمى ئيمدى؟
آخۇن - كيتەيلك بيك.

رەحم بى - خۇب. (آخۇن بلەن قازى نيزام چيقاردا ميرۋافا بلەن ئيران سردارلارى حۇسەين خان، ئەحمەد خان كيلدىلەر. سلامدەن سوڭ ئوتۇرماسدان سويلەشەرلەر).

حۇسەين‌خان - چاقرغان ئيكەنسز، كيلدىك، بيك!

رەحم بى - خوش كيلدىڭز. سزنى چارچاتقانىمنىڭ سەبەبى شۇل: عەزيز قوناقلاريمز بولغان ئيران قوشۇنى بز ئۇچۇن كوب مۇسافرچيلق چيكدىلەر. شۇكون، مەنە ئۇلكەمز تنچلانب قالدى. ئيشتكەنيمزگە كورە، پادشاهيمز نادرشاه شەهيد بولغانلار. ئيمدى بۇعەزيز قوناقلارغا خزمەتلەريگە ياراشا «جەلدۇ» لەر(*) بيرب، يۇرتلاريغا قايتارساق، بزدەن رازى بولۇرلارمى؟

حۇسەين خان - بيك، قاراريمز باشقاچا ئيدى. بزگە نەبۇل فەيز خاننى آمان - ئيسەن ئيرانغا ئيرشدرمەك خزمەتى تاپشۇرلغان. سز ئەبۇل فەيز خاننى بزگە قاچان تاپشۇرساڭز، بز شۇل داقيقادا

*) جەلدۇ - مۇكافات،

چيقب كيته بيرەرمز. خاننى تاپشۇرماى ئيكەنسز، ئيران قوشۇنى هەم ياتا بيرەدر.

رەحم بى - نادرشاه ئۆلمەگەندە، مين ئەبۇل فەيز خاننى ئەلبەتتە سزبلەن يۇبارار ئيدم. بۇكۇن نادرشاه ئۆلگەن. ئيراندا ئەبۇل فەيز خاننك هيچ كمگە كيرەكلگى يوق. شۇنك ئۇچۇن خاننى سزگە تاپشۇرماق نك ماعناسى قالماغان.

حۇسەين خان - نادرشاه ئۆلگەن بولسا، ئيران تيركدر. ئيران پادشاهى «ئەبۇل فەيز خاننك جانينى قۇتقارگز» ديب ئوز قوشۇنيغا بۇيۇرغان. بز ئۇنك شۇل بۇيرۇغينى ييريگە كيلتورەرمز.

رەحم بى - مەيلى، بزناك خان سزگە شۇنچە لازم ئيكەن، چيقارب بيرەر ئيدم، بزاق ئۇ كشى شۇ كۇن ئيرتەلەب ئوزلەرينى ئۆلدورگەنلەر. ئۆلوكلەرينى سزگە چيقارب بيرمەك ئۇنۇمسزدر.

حۇسەين خان - نيمە، ئەبۇل فەيز خان ئۆلديمى؟

رەحم بى - شۇ كۇن ئيرتە بلەن ئوزلەرينى پيچاقلاب ئۆلدرديلر. (ئيران سەردارلارى حەيرەت بلەن بر برلەريگە قارايلار. رەحم بى سوزينك تەئسيرينى كورگەچ

گەپۇرە بيرەر) عەزيز قوناقلارم! ئەبۇل فەيز خان ئۆلدى. نادرشاه ئۆلدى. سزنك بۇندەى يات بر ئۆلكەدە ياشسز، تلەكسز تۇرۇشگز فايداسز بر ئش. ئيليمز نادرشاهنك ئۆلگەنينى ئيشتسە، سزنى تنچ قويماسا كيرەك. خازينادان سزلەرگە يگرمە مك تەنگەدەن پۇل بيرەيلك قوشۇنگزغا ئۆلاشب بيرگزدە، يۇرتگزغا قاراب، كيتە بيرگز.

ئەحمەد خان - بيك! بز بۇ ئشدەن بر نەرسە آڭلايالمادق، خاننى كم ئۆلدرگەن؟ ئوزيەمى، دۇشمەنلەريمى؟ ئۇ آچيق بلنمەدى. بز، قوشۇنيمزغا قايتب، كيگەشەرمز. قانيداى بر قارارغا كيلسەك، سزگە بلدۇرەرمز.

رەحم بى - خۇب قاچان بلدۇرەرسز؟

ئەحمەد خان - ئيرتە بلدۇرسەك كيرەك.

رەحم بى - خۇب، بولادر. شۇندەى قيلگز.

حۇسەين خان - خۇدا حافز، بيك!

رەحم بى - خۇدا حافز. (ئيران سەردارلارى چيقب كيتەرلەر).

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

رەحم بى - سز ئوردا غا بارگز. عەبدۇمۇمن خاننى كورگز. ئيران سەردارلارى، سزدەن فاتيحا آلب، يۇرتلاريغا قايتار ئيكەنلەر، ديب بۇيافقا يۇبارگز. ئوزگز كيتە بيرگز.

مير ۋافا - خۇب (كيتەر).

رەحم بى - (ياالغوز يۇروب سۆيلەر) ئيمدى ئيكنچى باسقچنى باساق كيرەك. بو قوغور چاقنى يوق ئيتمەسەك، باشيمزغا بر بەلا چقغۇسى ديك كورۇنەدر. (كيسەسندەن كۆچكنەگنە بر شيشەچە چيقارب، شوندە تۇرغان شەربەت شيشەسيگە آغدارار. يەنە يۇرا باشلاب، بردەن كۆلەر) ئيران سەردادلارى بونك هەم ئزلگەنيني ئيشتسەلەر، ئوزلەرى قاچب كيتەرلەر. بز تۇنەاقچى بولساق هەم، تۇرماسلار. (عەبدۇمۇمن كيينب تاج قويغانى حالدە، كۆلۈب كيلەر).

عەبدۇمۇمن خان - بيك بابا، ميني چاقردگزمى؟

رەحم بى - هە، ئوغلوم، سزنى چاقردم. ئيران سەردارلارى يۇرتلاريغا قايتار ئيكەنلەر. سزنى كورۇب فاتيحا آلارلار.

عەبدۇمۇمن خان - قانى؟

رەحم بى - كيلەلەر. سز تەختقا چيقب ئوتۇرگز (عەبدۇمۇمن خان تەختغا چيقب ئوتۇرار) ئيران سەردالارى كيلگەندە «نيچون كيتەسز، بزنك بۇخارادا قالساگز بولماسمى» ديب قارالك. ئۇنلەر بوق كيتەمز ديىلەر. سۆزگرا، بۇنلەرگە يگرمە مك تەنگەدەن پول بيرلسۇن، ديب مينگە بۇيۇرگز.

ع. مۇمن خان - خوب.

رەحم بى - (شەربەت شيشەسيگە ياناشب، شونددن بر پيالا ئچكەن بولۇب) بەى، بە...ى ياخشى شەربەت ئيكەن دىە، سز تاماق يىدگزمى؟

ع. مۇمن خان - هە. ييدم.

رەحم بى - بر پيالا ئيچەسزمى؟

ع. مۇمن خان - خەى ئيچەمەن (رەحم بى پيالانى تولدۇرۇب بيردر. عەبدۇمۇمن خان بردەن ئچەر) بر آز اچچىزمى؟

رەحم بى - بر آز... (پيالانى آلب جاييغا قويار) ئەلبەتتە فايدالى دارولار سالنغاندر. ئيرتە قازى نيزامغا «مير ئەسەد»لك ئورۇنى بيرسەگز، بولورمى؟

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

ع. مۆمن خان- بولور. (يۆرەكينى تۆتۆب) يۆرەگمنى
ياندۆرۆب يۆباردى، بۆ نيمە ئيدى؟

رەحم‌بى- مينگە بر نەرسە بولەادى‌كۆ!

ع. مۆمن خان- (ئيكى قولى بلەن كوكرەگينى تۆتۆب،
بۆرۆلەدر). ۋاى ياندم (ياليناز) بيك باباجان بۆ نيمە
ئيدى؛ ياندم.

رەحم‌بى- جم تۆرگز، هيچ نەرسە ئلمايدر.

ع. مۆمن خان- (چدەى آلماى) ۋاى . . ياندم . . بر آز
سۆ بيرگز! ع. مۆمن خاننك كوزلەرى آلايب، يۆزى
بۆزلا باشلار) ياندم. بر آز سو بيرگز! (قۆسماق
ئستەگدندە، تەختدن يۆمالانب، تويەنگە تۆشەر. رەحم
خاننك سنكرلەرى بۆزۆلار، كۆچلى بر وجدان عەزابيگە
ئۆچرەگەن كەبى، ديۋارغا تايانب، كوزلەرينى عبدۆمۆمينگە
تيكب، قاتب قالار. قۆسب، تالپنب، قينالب ياتقان عبدۆ مۆمن
خان بردەن باشينى كوتەرەر) جەللاد! (رەحم‌بى سيكدەنەر)
مينى هەم ئۆلدۆردگمى؟! (يەنە ييقلب، تالپنا، تالپنا جان
بيرور. كوك گۆمبورلەر، قاتتغ بر ييل ئيسب، شەملەرنى
ئۆچۆرەر، شۆ تابدا تەختنك بر چيتندەن، يگرمە يەشەر

نيرانلى ئەفت بر خايال چيقار. ساچى آرقاغا قايتاريلب،
بوينى توغريسيدان كيسلگەن، باشى يالاڭ ئيگنيدە كەفەن،
آغر يۆرۆب، رەحم‌بى قارشۆسيغا بارب تۆرار. رەحم‌بى
جۆدە قورقۆب، قاتتغ تترەر).

رەحم‌بى- (بۆغۆق) بۆكم . . . كم بۆ . . ؟

(خايال قولى بلەن ئملەگەچ، پەردە آچلب، ئۆلۆكلەر تۆرغان
باياغى زندان كورنۆر).

خايال- (آغر تاۆۆش بلەن شۆل فارسيچا «ترم» نى ئۆقۆر):
سورەتى عەدلى خسرەوان ئينەست (زندانني كورسەتۆر)
زۆلم‌دمر عالەمى غەرەز دينەست
عاجزانرا ديهەند غوتتە بەخۆن (ئۆلۆكلەرنى كورسەتۆر)
تاشەوەد خلعەتى هەومس گۆلگۆن.
عەدل، ئين‌رەنگ تۆخمى رەئفەت كاشت
ۋاى ئەگەر زۆلم تيغمى بەرد اشت. (*)

رەحم‌بى- بۆكم . . . ؟

خايال- (تەختغا قاراب) ئى قارا كۆچ ئى قۆرۆب
كيتگۆر تەخت! هيچ گۆناهى بولماغان بالالاردان، تاغ
كەبى يگتلەردەن. مليونلەرچەلەرى سين ئۆچۆن قۆربان

---

*) بۆ «تينرم» بيدلدەندر.

بولۇپ كېتەلەر. ئىنسانلار تاماننىدان يارانلغان مەڭگۈلەر چەتەڭگۈرى نىڭ ئىنىك بۇزۇقباشى، ئىنىك شۇمى، ئى قاپقارا سەئادەت، سىن سەن. ئاستىدا قالغانلارنى ئىزگۈچى بىر فەلاكەت يۈكى بولغانىڭ كەبى، ئۈستىگە چىققانلارنىڭ بارلىقلارىنى يانىدىرغۇچى بىر ئالاۋ تىپەسىپلەر سەن!

رەھىمبى — كىم بۇ . . . ؟! (قورقا، قورقا ئىكى ئاتىم ئىلگەرى باسىب، بىر نەرسە سۆزلاماقچى بولۇر. خايال سۆيلەگەچ يەنە قۇزقۇب كېينىگە قايتار).

خايال — سىن فەرزىلەنلىك بىلمەلەرنىڭ قول، قانانلارنى ئۈزۈب تاشلادىڭ. ئىنچىكە تىزگۈچى ئەدىبلەرنىڭ قالەملارىنى ئوچاق سىپۇرگېسىگە ئەيلەنتۈردىڭ. ئاتا پىچاغىنى بىلەن بالالارنى بۇغازلادىڭ. بالا خانچارى بىلەن ئانالارنى يىقتىڭ. دۇستلەرنى بۇغۇشتۇردىڭ، ئورتاقلارنى ئۈرۈشتۈردىڭ. دالانىڭ ئىركىنى، شەھەرنىڭ تىنچىنى، ئىرلەرنىڭ غەيرەتىنى، خاتۇنلارنىڭ ئىسمەتىنى تالادىڭ. آتامدان قاچىب، ئۆزىگە سىغىنغانىم ئالدە ئۇيالماين، باشىنى كېسدىرگەن «آفراسياب»كىدان، مەنە شۇ كىمسەسىز بالانى ئاغولاب، يىقتىقان رەھىم خانىڭ غاچا مەڭگۈلەرچە يىرتغۇچى خانلارنى سىن

يارانىدىڭ، سىن ياشاندىڭ. ئى ئىنساننىڭ دۇشمان تەڭرىسى، قاچانغاچا بۇ آكسىزلار تودەسىنى ئۆزىڭگە ھەم تاپىندىرۇب، ھەم قۇربان قىيلارسىن؟! ئى بايقۇشلار قەفەسى بۇندەي دىبۇ ئىشتىھالىك حايۋانلارنىڭ قولى بىلەن قاچانغاچا دۇنيالارنى بىر بىرىگە ئۇرۇب تۇرارسەن؟! تىنچلىق ساقلاماق باھانەسى بىلەن مىليونلارچا ئىنسان كومەسىنى چۇقۇردان چۇقۇرغا يۇمالاتماغىڭنىڭ زامانى ھەنۇز بىتمەدىمى؟!

رەھىمبى — (تويلار) آفراسياب دىيدىر. آتامدان قاچدىم دىيدىر. (بىر ئىكى آتىم ئىلگەرى باسىب، قورقا، قورقا) سىن كىم سەن؟!

خايال — مىن . . . سىنىڭ كەبى بىر زالىم قولىندا مەنە شۇنىڭ كەبى (عەبدومۇمىننىڭ ئولۇكىنى كورسەتۇر) ھىچ بىر نەرسەنى بىلمەيىن، آڭلامايىن، بۇغازلانغان بىر مەزلۇم، سىياۋۇش . . . !

ئى قارا يۈرەكلى بايقۇش، بۇندەن سىنگە قالغان ۋايرانانى قۇتلاماق ئۈچۈن كىيلدىم. ئىنسانلىق دۇنياسى، ئىسىنى بىر جايغا توپلاب، ئۆز ئىشىگە ئۆزى ئىگە بولغانچا، سىن ھەم سىنىڭ كەبى لەرنىڭ ئىختىيارىڭىزدادىر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

TK/134

ئستەگەنگزچە ھۆكم سۆرە آلارسز. (سیكن، سیكن
ئۆزانلاشب، یوقالار).

رەحم بی-سیباۋۆش . . . سیباۋۆش ادیب، خاپال
تاماندان تارتلغان كەبی، ئۆزن كیتیدن یۆرۆب، سەحنەددن
چیقار).

پەردە تۆشەر.

• • • •

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

باسماقغا تایارلانغان كیتابلار.

1. «آدەمنك گەودەسی» ك. پ. یەگەداۋسكی
ئەسەری . . . .

2. «كوز آغریغی - تراخوما» دوقتور گاوبا

3. «روسچا - ئوزبیكچە سەیاسی لۆغەت»
ن. تورەقولف . . . .

تایارلانماقدا:

۱. «ئوزبیكچە - روسچا سەیاسی لۆغەت»
ن. تورەقولف. . . . .

۵. «اورتا آسیا یاشلاریغا یولچی» آ. كولوسف.

۶. «جەمشیدنامە» (بر ایران ئینقیلابچیسینك
حایاتیدان ئینقیلابی رومان) لاھوتی. . . . .

۷. «عۆمەر حەییام» ز. نەوشیروان.

تاتار تليده باسلغان كيتابلار:

	سوم	تيين
1. ميشچيره كـوف. «ساۋيت روسييه‌سنده كيائو پيراتسييه»	—	50
2. لك. كائوتسكى «كارل ماركسنڭ ئيقتيسادى تەعليماتى»	1	30
3. ئى. گ. باريسەف. «ساۋيت روسييه‌سينڭ ئيقتيسادى جوعرافييەسى»	1	—
4. س. آتناعولوف. «گيرمانييه‌ ريۋاليوتسييه آلدندا»	—	25
5. پ. كاۋالينكو. «سەياسى بلم كيتابى» . . .	—	65
6. «كارل ليبكنيحت هەم آنڭ تۆرمۆشى»	—	31

قازاق تليده باسلغان كيتابلار:

1. كارالينكو «ماۋاردڭ ءتۆسى».
2. «كامۇنيستەر پارتييەسىنڭ اۋلت ماسالەسى تۋرالى جوباسى» . . . .
3. ديكچتەين «جۆرت نەمەن ترچيلك قيلادى».
4. بارجاقسى اۋلى «مك ءبر مەقال».
5. بايتۆرسن اۋلى «اەرساين».
6. قر بالاسى «اەرتارغن».
7. باسيغارا اۋلى «كەنەسارى ــ ناۋرۆزباى».
8. زۋبريلين «جەردڭ اۋسكى قاباتى».

ئۆلگۆرجى آلغوچيلارغا كيتابنڭ نەرخى 30 فائيز كەمايتريلادر.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

س. س. س. ر. خەلقلەرينكٔ مەركەز نەشرياتى.

مەسكەو، نيكولسكايا كوچەسى، نومر 10.

سانيلادر:

1. برنچى نومير «اوچقون» مەجموعەسى . . . 30 تين
2. «قيامت» فيترات ئەسەرى . . . . 20 «
3. «بيدل» « « . . . . 50 «
4. بير يوزيدە كشيلەر قاچان هەم قانداى پەيدا بولديلار» ن. روباكين ئەسەرى . . . . 70 «
5. «ئەيعەتدە تركلك اوچون كورەش» گريميەتسكى ئەسەرى . . . . 35 «
6. «سيفليس ياكى زەخم كەسەلى» دوقتور مورەليۋيچ ئەسەرى. . . . . . . 18 «
7. لينين هەم شەرق» ن. ناريمانف « . . . . . . 7 «

يەقيندە باسلب چقادر:

8. «آدامزادانكٔ پەيدا بولشى» آنوچين ئەسەرى . . . . . .
9. «كم نيمە بلەن با شايدر؟» ديكشتەين « . . . .
10. «ياشامانكٔ اوچون كورەش» ۋ. مورەليۋيچ « . . . .

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

Цена 30 коп. نەرخی ٣٠ تیین

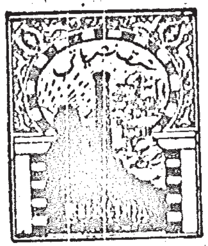

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No TK/134

793

Fitrat *Abul Fäyz khan* Mäskäw, SSSR Khalqlarining Märkäz Näshriyati 1924
92 p 5,000 copies Arabic alphabet 793